

۷۸۶

پنجابی لٹری دی سب توں پہلی کتاب

رسالہ بوہل نماز

مصنفہ

حافظ برخوردار

مقدمہ و ترتیب و تصحیح و تفسیر

پروفیسر احمد حسین احمد قریشی قلعہ داری

ایم اے اردو، ایم اے فارسی، ایم اے عربی

پشاور فرنی قطعات گجرات

محلہ فیض آباد، سرگودھا

297.5

401

2564

پنجابی نثر دی سب توں پہلی کتاب

رسالہ بوبل نماز

مصنفہ

حافظہ برخوردار

مقدمہ و ترتیب و تصحیح و تفسیر

پروفیسر قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری
ایم اے عربی، ایم اے فارسی، ایم اے اردو

80
مسی

مکتبہ ظفر، ناشر قرآنی قطعات، گجرات

محلہ فیض آباد، بالمقابل جامع مسجد، جامع مسجد سٹریٹ، سرگودھا روڈ

✓ ۲۹۷۶۵۳
ب ۱۰۱
جلد حقوق بحق مرتب محفوظ

DATA ENTERED

25640

پہلی واریں : ۱۹۷۴ء
اہتمام : میان سلطان احمد خوش نویس، گجرات
چھاپہ خانہ : نفیس پرنٹرز - لاہور
چھاپن والے : مرزا بشیر احمد
پھیلان والے : مکتبہ ظفر ناشر قرآنی قطعات، گجرات
محامہ فیض آباد - بالمقابل جامع مسجد
جامع مسجد سٹریٹ، سرگودھا روڈ
محل : محلہ روپے چا پس پیسے
کاتب : میان سلطان احمد - گجرات
طریقہ چھپائی : آفسیٹ

سزناویں

۵		۱- انتساب
۷	پروفیسر قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری	۲- ایس کتاب ہائے
۱۰	پروفیسر میاں شریف کنجاہی	۳- رسالہ بوبل نماز (تعارف)
۱۵	پروفیسر قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری	۴- پنجابی زبان و انٹری ادب
۲۳	" " "	۵- پنجابی زبان و سچہ مذہب و اپرچار
		۶- (ا) حافظ بنخوردار
		تے
۳۱		(ب) رسالہ بوبل نماز
۴۹	حافظ بنخوردار	۷- رسالہ بوبل نماز دے متن و اعکس (نوٹس)
۶۵	حافظ بنخوردار	۸- رسالہ بوبل نماز جدید املاد چہ

۱۷۱۵۱۸۶

انتساب

اپنے محترم تے مکرم دوست

جناب پروفیسر محمد کفرمان ایلم اسے

پرنسپل گورنمنٹ زمیندار ڈگری کالج، گجرات

دے ناں

(احتیاد)

بالاں نول نصیحت

حافظ بر خوردار منے نے موتیاں وانگوں وانے
 رکھ لے دی ڈبی اندر اے فرزند سیاں
 اے طاہر سجادتے عرفاں میری گل پھپھانی
 موتیاں وانگوں قدر اپناں دی ہر ہر ویلے جانی
 تال رائے کے گناں اپناں غیر غضف نامی
 اپناں پاروں دین دنی وچہ پاسو نظر نامی
 ایہہ موتی نے ہر ہر ویلے لشکن ہر ہر تھکانیں
 جو اپناں نول سینے لائے اوہناں دور بلائیں
 ایہہ ملتے کارن آندے کدھ کے در شہواری
 جو اپناں تے عمل کر لسی اوہ پاوے سرداری

۱۔ طاہر سجادتے عرفان لڑکے قریشی احمد حسین احمد مرتب ایس کتاب دے
 ۲۔ غضف لڑکامیاں سلطان احمد خوش نویس، پبلشر ایس کتاب دا
 ۳۔ لکھنؤ، تخلص غضف زند کوروا۔

(مرتب)

ایس کتاب باکے

رسالہ بول نماز جہد امتن اچ پیش کینا جارہیا اے فقہ حنفی اسلامی واک چھوٹا جہد رسالہ
اے جہد سے وچہ وضو تے نماز سے فرض، سنتاں، واجب، مستحب، مکروہات تے مفسدات ورجنے
اک زبانی جہدوں پچیاں نوں پڑھان لئی مد سے تے کالج نہیں ہونہ سے سن۔ بال میاں وچ
یاں میانیاں سے گھر صبح سویرے اٹھ کے پڑھن جانہ سے سن۔ مدد حاصلی تعلیم عام طور تے میانیاں سے
گھرا ہی ہونہ سی، اوس ویلے سے نصاب وچہ کوئی ایس دور سے سائنس سے مضمون تے دن سو
علم دیاں گلاں نہیں ہونہ یاں سن۔ صرف دین اسلام دیاں گلاں، اخلاق دی اصلاح لئی و سیاں جانہ یا
سن، دین اسلام سے ارکان تے مسئلے مسائل بالان نوں اپنی ماں بول وچہ پڑھا سے جانہ سے سن۔ علی
تعلیم میاں وچہ عالم لوک وینہ سے سن۔ جہد انصاب عربی تے فارسی وچہ ہونہ اسی۔ پڑھنی فارسی یاں
کتاباں دی پنجابی وچہ ای پڑھا یاں جانہ یاں سن۔

مدد سی تعلیم جہڑی میانیاں سے گھر وئی جانہ سی اوہ انصاب ولس پنجاب دی جوہ وچ
پنجابی زبان وچہ ای سی مغللاں سے راج وچہ دینی مسائل دیاں وچہ ساریاں کتاباں پنجابی وچہ لکھیاں
گیاں سن جنہاں وچوں رسالہ مہندی۔ باران انواع عبداللہ، انواع حافظ برخوردار، نجات المؤمنین، شہل
پکی روٹی بہت مشہور نے۔ بالان نوں نظم وچہ سڑا کے پڑھن و ابہت چاہونہ اے ایس نفسیاتی صورت
نوں سامنے رکھدیاں ہو یاں ایہ دینی مسلیاں دیاں کتاباں نظم وچہ ای لکھیاں گیاں۔ نثر وچہ اوس زمانے
بہت گھٹ توجہ وئی گئی۔

بول نماز اوس زمانے سے نصاب دی سب توں پہلی کتاب اے جہڑی پنجابی نثر وچہ لکھی
گئی۔ جہد سے وچہ دین سے مسئلے مسئلے پدھر سے طریقے نال لکھے گئے۔ ایس کتاب توں پہلاں دینی
مسلیاں دی کوئی کتاب پنجابی نثر وچہ لکھی ہوئی نہیں بلدی۔

ایہہ کتاب حافظ برخوردار دی تصنیف اے جہڑی اوہناں دی کتاب انواع برخوردار واک - رسالہ اے۔ انواع برخوردار اجے تیک چھاپے نہیں لگی اہدے قلمی نسخے کدھرے کدھرے پڑائیاں میانے مے گھر مل جانڈے نے۔ اتفاق نال اوہدا اک نہایت خوبصورت تے خوش خط نسخہ ساڈے کول اے اپدے وچوں ایہہ نثری رسالہ پیش کیا جاندا اے۔

ایس نثری رسالے نوں پیش کرن لئی میرے سامنے دو مقصد نے۔ اک تے ایہہ جے ایس سہے وچہ جدول دولت دی ہوس لوکاں نوں اخلاق تے دینی مسلیاں توں ہٹار ہی اے۔ لوک ایس مان بولی وچہ مکھے ہوئے رسالے نوں پڑھ کے فیروین تے اخلاق لئی پشیاں پرتن۔

دو جا ایس علمی زمانے وچہ جدول پنجابی زبان دی تاریخ تے لسانی قدریں باسے کھوج لگایا جا رہیا اے شاید ایہہ چھوٹا چھوٹا رسالہ جیہڑا پنجابی نثری اجے تیک پہلی کتاب معلوم ہویا اے زبان دی تاریخ مے کھوجیاں لئی ایہہ کوئی کم دی چیز ثابت ہوئے۔

ایس رسالے مے اجے تیک صرف دو ای قلمی نسخے معلوم ہو سکے نے۔ اک ایہہ نسخہ جہد متن و عکس پیش کیا جا رہیا اے ساڈے کول اے، دو جا نسخہ اخی المکرم کیپٹن تبسم قریشی ہوریاں دی ملکیت اے۔ دونہاں نسخیاں دی اختلافی صورت درج کردتی گئی اے۔ اینہاں دونہ نسخیاں توں علاوہ اجے تیک ایس کتاب دا ہور کوئی نسخہ معلوم نہیں ہو سکیا۔

ایس نسخے مے چھاپن لئی میں میاں سلطان احمد صاحب خوش نویس مالک مکتبہ نظر ناشر قرآنی قلمی جگت بہت شکر گزاراں جنہاں آنا فانا میرے اشنائے تے بغیر کسے کاروباری نفعے دا اندازہ لاندیاں ہویاں چھاپن دی حامی بھر لئی تے رسالے و عکس (فوٹو) چھاپن لئی تیار ہو گئے۔

رسالے مے عکس (فوٹو) چھاپن وچہ ارنج تے کوئی تک نظر نہیں آونڈی میرے سامنے عکس کارن دی صرف دو گلاں سن۔ اک تے ایہہ جے ایہہ نسخہ بہت خوش خط لکھیا ہویا اے جیہدی کتابت دی دوجی واری کوئی لور نہیں و سدی۔ دو جا بعد ایہہ رسالہ چھاپیا ایس غرض لئی جاندا اے جے ایس دود مے کھوجیاں توں کچھ پنجابی زبان دیاں لسانی قدریں معلوم ہو جان۔ پنجابی زبان دار رسم الخط جیہڑا ایس موضوع واک اہم مسئلہ اے وی معلوم ہو جائے۔ جہانویں ایہہ رسم الخط بول نماز دی عمر توں کچھ چھوٹا اے فیرو پشیلے ووردی اک علامت ضرور اے۔

ایہہ رسم الخط پڑھن لئی کچھ اوکھا وی نظر آوے دا اسان ایہہ رسالہ جدید ملا وچہ وی درج کردتا اے۔ تاں جے ایہہ اوکھ توں دور دیاں عالماں مے راہ وچہ نہ اڑکھوونے ایس

رسالے وی اجماعت نامی اسماں پنجابی زبان دے متعلق کجھ سوگرگلاں وی دسیاں نے۔ عنوان ایہہ نے :-

۱۔ پنجابی زبان و انٹری ادب۔

۲۔ فقہ اسلامی و اپرچار پنجابی زبان و سچ۔

۳۔ حافظہ برنخور و اردو می جیاتی۔

۴۔ رسالہ بوبل نماز و اتعارف۔

۵۔ رسالہ بوبل نماز جدیداً ملا و سچ۔

ایہناں عنواناں تے اسماں کھول کے گل بات نہیں کہیتی۔ رسالے دے قدناں لدوالی بات سامنے آے۔ خیال آے ایہناں عنواناں تے اسپیں کسے ویلے پوری اک اک کتاب لکھاں دے۔ اخیر تے میں اپنے پرانے بلی تے ہم ذوق دوست جناب پروفیسر میاں شریف کنجاہی استا شعبہ پنجابی پنجاب یونیورسٹی لاہور و اشکر یہ ادا کرنا ضروری جانتاں داں، جنہاں اپنی پرانی دوستی تے روایت نوں برقرار رکھدیاں ہو یاں میری حوصلہ افزائی کہیتی آے۔ میاں شریف کنجاہی ہوری میری ایس حرکت نوں شاید ساکھ پرانے تعلقات پاروں ایہہ محض تکلف خیال کرن کیوں جے دوستاں و چچہ احسان تے شکر گزاری والی گل نہیں ہوندی اک وجہ تے حق تے دعویٰ ہوندا آے۔ پر میں میاں شریف کنجاہی ہوراں دا شکر یہ ادا کرن لئی ایس گلے مجبور آں۔ جے میرا پار ایس شہہ وریا دا شاہ زور تارو آے۔ ایہناں دی ایس موضوع تے ہر گل رسمی نہیں۔ اک پکٹی تے پیڈی حقیقت رکھدی آے۔ نالے ایہو چہاں کماں و چہا وہ دست نوازی تے یار پوری والے عقیدے نہیں رکھدے۔ ایس حق تے سچے جذبے پاروں شکر دے لفظ اپنے آپ بھٹ بھٹ پٹے نکلدے نہیں :-

احمد حسین احمد

گجرات، ۱۰ دسمبر ۱۹۷۳ء

رسالہ بول نماز و تعارف

پروفیسر میاں شریف کنجاہی ایم اے استاد شعبہ پنجابی پنجاب یونیورسٹی اور ٹیلی کالج لاہور و لوڈ

زبان سے ماضی تالی لوکان نوں رو شناس کرن وچ پروفیسر احمد حسین احمد قریشی ہوریاں
 پنجاب جسے خاصا کم کیا اے۔ تے ایہہ کتاب وی ایسے لڑی دا اک موتی اے۔ ایس مصنف نے
 چہرتوں آہے اک بھلیکے نوں دور کرن دی کوشش کیتی اے جسے "بنخوردار" پنجابی شاعری دی تاریخ وچ
 کتے نے تے اوہناں پنجابی شاعری نوں کی کچھ دتا اے۔ بنخوردار باسے اوہناں دیاں دساں اٹھ گھٹان
 وچ کتھوں تیک کامیاب ہویاں نے ایس دا فیصلہ تے اندازہ آون والا وقت ای لاسکے دا۔ پر ایس وچ
 کوئی شک نہیں ہے اڑچ تے بھلیکے ایہو جے کھوچ تے گوڑی لایاں ای گھڈے تے دور ہونے نے۔
 ایس کتاب دی اہمیت کھوچ لان توں علاوہ ایس گل وچ دی اے جسے ایس وی اشاعت تالی
 ای پہلی وار پنجابی نثر دی اک اچھی تخریر تالی متعارف ہوئے اے آں جیہڑی یارھویں صدی ہجری وچ آج توں
 لگ بھگ ساڈھے تن سو سال پہلاں لکھی گئی سی۔ تے میرے اپنے خیالی مطابق ہن تیک دیاں تھو لکیاں
 کتاباں نوں زمین وچ رکھ دیاں ہویاں سب توں پرانی گنی جاسکدی اے تے جسے شاہجہانی سے تے حضرت
 نوشہ صاحب تالی منسوب کیتے گئے و عطاں نوں اوہناں سے ای و عطا من لیے جوہں شرافت نوشاہی صاحب
 نے دسیا اے تاں ایہہ نثر دی ووجہ قدیم تخریرین جاندی اے چوں کہ ساڈے کول قطعی ثبوت ایس گل دا ون
 نہیں ہے۔ ایہہ مواعظ نوشہ صاحب دے نہیں ایس کر کے اوہناں نوں درست من ٹرن وچ وی کوئی ہرج
 نہیں بلکہ جس ویلے ای ایس پاسے دھیان مارنے آں جے ہر زبان دی نثر وامنڈھ مذہبی پرچار راہن بھجا
 کیوں جے اوہناں گلاں نوں ای لوکان نے یاد رکھنا تے سنبھالنا ضروری سمجھیا مواعظ نوشہ کسے چہرے
 تخریری ثبوت بغیر وی اپنے آپ گواہ بن جانے نے۔ بول نماز و مصنف نوشہ صاحب توں بعد ای

نہیں مزاجاوی بدلے ہوئے سمے وچ ہو یا جس وا اثر دو آں تخریاں وچ ملدا اے جتھے برا عظ نوشہ نزل
 ای خالق تے خلق دے دو نقطیاں نون ملاندی ہوتی لکیر واسفرو دیکھنے آں جس نون دارا شکوہ دی نکری جھو
 نے پنجاب وچ خاص طور تے عام کردتا سی او تھے اورنگ زیب دے جت جان نال تے لوکاں دی نزہت
 وٹوں و و سدی جا رہی و تھے نون گھٹان لئی پنجابی وچ دینی تعلیم نون رواج دین نال شرع فقہ دیاں کتاباں لکھن
 و اٹھاڑ ہو گیا۔ ایہہ ریت مانوں بول نماز توں لے کے پکی روٹی۔ مٹھی روٹی تے مسی روٹی ورگیاں شرع
 فقہ دے بنیادی مسلیاں باسے لکھیاں گیاں نکیاں نکیاں رسالیاں دے روپ وچ ملدی اے۔ ایس
 و ایہہ مطلب وی نہیں لیا جانا چاہی دا جسے ایس توں پہلاں شرعی کتاباں یا رسالے لکھے نہیں گئے ہون
 دے تے برا عظ نوشہ یا بول نماز وچ پنجابی نثر دیاں پہلیاں تخریاں نے کیوں جے مسلماناں دے سیاسی
 اقتدار دے نال ای عالماں دے ذریعے لوکاں نون ای تھے اسلام دیاں صفیاں دے رنگ وچ مویاں
 مویاں مذہبی گلن توں واقف کرنا ضروری ہو گیا سی۔ عقیدے دے طور تے مسلماناں و ایہہ رب و توں
 سوئپیاں فرض بند اے جے اوہ جتھے جان تے جتھے ہون امر بالمعروف تے نہی عن المنکر توں اپنی زندگی
 و اوہ مشن سمجھن جس تے اوہناں دی آخرت دی کندھ کھلوندی اے۔ ایس واسطے اچ کھوج نہ ملن
 توں ایہہ سٹہ کڈھنا کسے طراں دی ٹھیک نہیں جے غزنوی دور وچ مسلیاں دی کوئی کتاب نہیں لکھی گئی
 ہوتی تے جے سغد مسلمان باسے ایہہ قیاس کیتا جاسکدا اے جے اوس دار ہندوی یعنی پنجابی وچ دی لوان
 بے سی۔ تاں داتا گنج بخش ورگے دینی پرچارکاں تے صوفیاں باسے ایہو قیاس ہو روی پیدا ہو جاندا
 اے کیوں جے غزنی توں آئے شاعران لئی ای تھے وی بولی وچ شعر کہتا فرض نہیں سی۔ پر دینی پرچارکاں
 واسطے تے ایہہ دین دنیا دواں وچ کم آون والے عمل توں علاوہ ربی ارشاد دی تعمیل دی سی۔ تے کوئی
 عجیب نہیں کل کسے نکروں کھوڑھا تر کر دیاں ہویاں کوئی ایہی دولت ستھ آجائے جیہڑی پنجابی نثر توں کسی
 صدیاں پیشاں لے جائے تے ایس دی عمر نون لمباں کر جائے۔ آخر سندھ راہ آون والے عربی لشکر پہا
 وچ تبلیغی جذبہ زیادہ اگڑواں سی کویں ایس فرض دے کارنارک ہو سکدے سن تے ملتان و پنجابی دا
 گڑھ رہتا تے پنجابی وچ عربی لفظاں دی کثرت وی ایسے دی شہادت تے۔ ایس علاقے دی بولی نون جہڑی
 مہر راسی چترتا میں نصیب رہی اوس وادی اک کارن سیاسی اقتدار وچ ایہہ صروف پہل ہونا تے غزنی توں پہلا
 ای تھے مسلماناں دا حکمران ہونا سمجھیا جاسکدا اے تے ضروری کل اے جے ای تھے اوس دور وچ کجھ نہ کجھ نہ
 دے روپ وچ لکھیا گیا سوئے و جس نون نت آوندے انقلاباں پاروں سا بنیا جاسکیا جویں دراور

والتخریری در ثریا ہے چند تختیاں توں زیادہ نہیں تے او بھی جت تک نہیں سن لہجیاں ایہ سمجھیا جاندا اسی جے
ایتھے آریاواں توں پہلاں لکھن لکھان واکوئی کم نہیں سی ہوندا۔

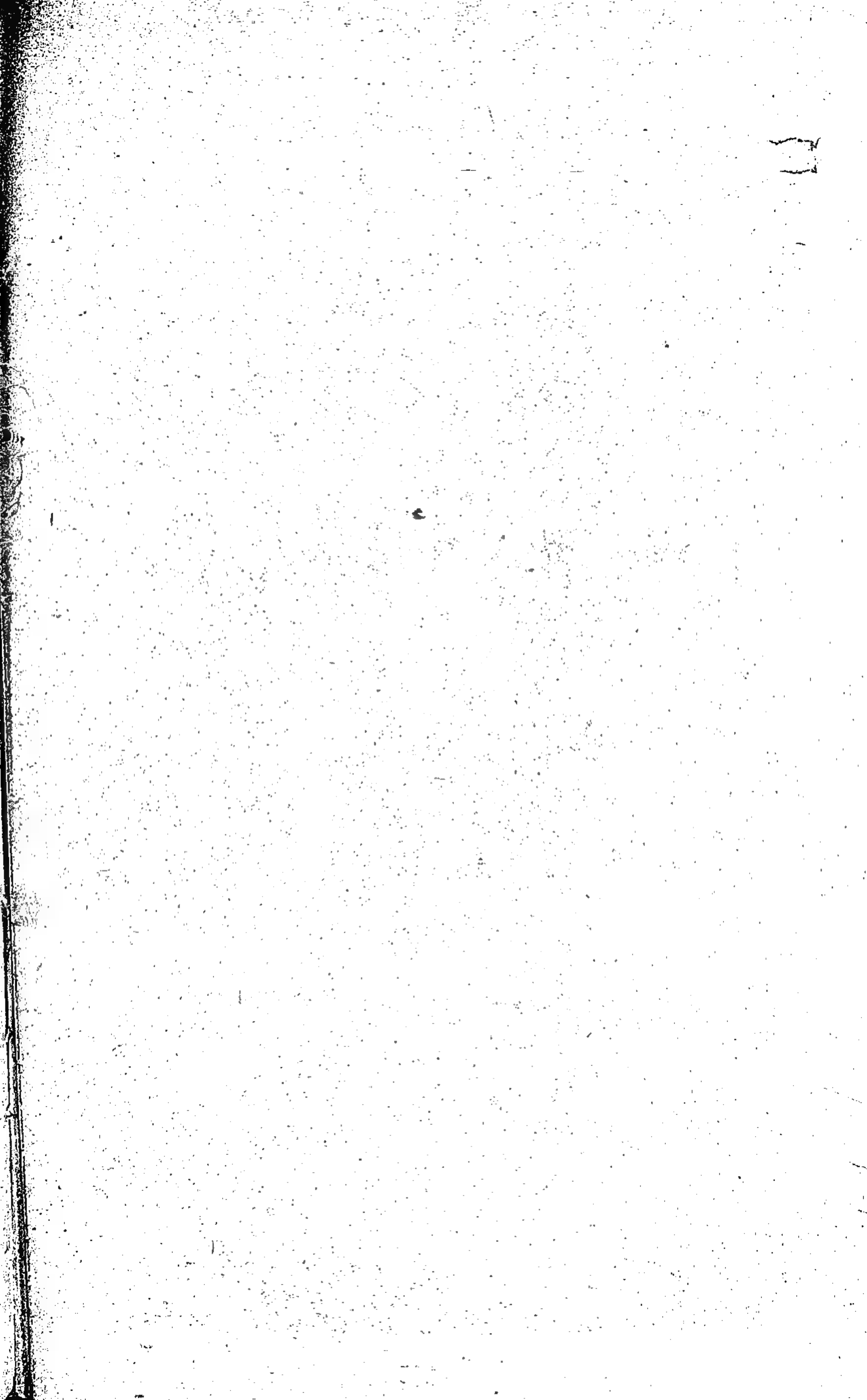
”بول نمازومی ہتھ لکھی وچ اک گل ضرور رکھی اے جے کتاب واسن بھلیا کھواں لکھیا ہویا
اے ایس طراں اسی طرز تخریری اے ایس نوں کوئی خاص منڈھ نہیں من سکدے۔ البتہ آون والے جیلے
واکھو جی ایس توں اوہناں لسانی تبدیلیاں دا اندازہ لان وچ کافی مدد تے سکد اے جہڑیاں پوہی پیر ہر
بولی وے وپڑے وڑویاں رہندیاں تے۔ فیروہی ایس قلمی نسخے توں ایہہ واسہ ضرور سبھا و احصہ بن جاندا
اے جے لکھن واکوئی وی ڈھنگ ہووے اوں نال کم چلایا جاسکد اے تے دنیا واکوئی وی رسم الخط آ
نہیں جہڑا مکمل ہون وادعوئی کر سکے۔

میتوں امید اے جے ایہہ رسالہ دس وچ چھوٹی چھٹی کتاب پنجابی زبان و ادب و لہجی رکھن
والیاں واسطے بڑی مفید ثابت ہووے دی تے تاریخ ترتیب دین والیاں واکم سوکھا کرن وچ مدد دے دی

شریف کنجاہی

۱۲ دسمبر ۱۹۶۳ء

پنجابی زبان دانتری ادب

پنجابی زبان وانشی ادب

۱۔ پنجابی زبان دی عمر تے ملتن

زبان دی تاریخ تے ادب باسے زبان تے ادب ویاں کھوجیاں ویاں راواں پنجاب جسے کجھ دکھو دکھ نظر آوندیاں نے۔ ایہہ ٹھیک اے جے ہر علاقے تے ہر جہہ راج و سن والیاں لوکاں دی کوئی نہ کوئی زبان ضرور ہندی اے تے زبانان واناں اکثر علاقے وے ناں نالی رکھیا جاندے۔ پاک و ہند تے پنجاب دی پرانی تاریخ و احساب لایسے تے ایس دھرتی دی عمر ہزاراں سال لگی نظر آوندی اے۔ جے ایہہ اچ دی بولی جانے والی پنجابی زبان دی عمر ایڈی ای لگی ہوئے دی تے ایہہ ساڈی وڈی ساری بھل اے۔ زبانان ویلے وے نالی نالی کجھ ہونیاں علاقیاں وے لوکاں وے ہیل جوں نالی اپنا روپ وٹانڈیاں رہندیاں نے تے پورانی زبان توں نویاں زبانان جنم لیندیاں رہندیاں نے۔

علاقے وے ناں نالی ایس جہہ دی زبان واناں ہندی تے پنجابی ضرور رہیا پرہما شاہ اللہ مغلان وے راج توں پہلاں وی زبان نہ اچ دی ہندی سی تے نہ اچ دی پنجابی زبان۔ کجھ لوگ اچ دی پنجابی زبان دی تاریخ توں آرہے لوکاں دی زبان توں ٹور کے لیا ڈندے نے کجھ لوگ حضرت وانا گنج بخش ہوراں دی زبان توں وی پنجابی اکھدے نے۔ بعض لوکاں نے ایہہ خبر و دیاں کجھ بھجارتاں پنجابی راج کڈ لیا ندیاں نے۔ بعضیاں پیلیاں توں مسعود و سعید سلمان وے ہندی بولیاں توں وی بھل لگی ہوتی اے۔ جے علاقے وے ناں نالی اہناں دیاں زبانان توں ہندی یا ہندوی اکھ لیا جائے تے کوئی ہرج والی گل نہیں پر جے ایہہ سمجھیے جے اوہ اچ دی پنجابی زبان اے تاں لے وینا دی وڈی ساری بھل اے۔ البتہ ایہہ ٹھیک اے جے دیوے نال دیو ابلد لے تے بندے توں بنڈا جنم لیندا اے۔ ایس پنجابی زبان نے ضرور ایس جہہ دیاں پورانیاں زبانان توں جنم لیا تے ایہہ ٹھیک اے۔

۱۔ پنجابی ادب دی کہانی۔ عبد الغفور قریشی ص ۲۹۔

۲۔ " " " " " " ص ۱۳۷۔

۳۔ " " " " " " ص ۲۹۔

۴۔ " " " " " " ص ۲۹۔

۲۔ مسلمانوں کی آمد سے پنجابی زبان کی ابتدا

آج دی پنجابی زبان دا اخیر مسلمانوں کی ایس علاقے وچ آمد توں اکھیا سی مسلمان آئے
 اوہناں اپنے نال عربی تے فارسی تے ترکی زبان آندی سی ایہھے دی زبان سنسکرت
 سی۔ اوہناں چوہنہر زبانوں تے ٹاکرے نال اک نوی زبان نے روپ نکھاریا۔ جنہوں پورانی ریت مطابق
 ہندوستان تے علاقے وچ ہندی تے پنجاب تے علاقے وچ پنجابی اکھیا گیا۔ زبانوں کوئی دنوں
 تے ہینیاں وچ پیدا نہیں ہونیاں۔ اوہناں نوں اپنا آپ سمجھان لئی ورہیاں تے صدیاں دی وکھ چاکی
 وی آئے۔ ایس پنجابی زبان نے اپنا موہا ندرالو دھیاں تے مغلاں تے راج وچ نکھاریا تے ایس زبان
 وچ لکھن پڑھن وارواج ہو یا حضرت داتا گنج بخش، امیر خسرو تے مسعود سعد سلمان دی زبان فارسی سی
 ایس علاقے ویاں لوکاں نال گل بات کرن لئی اوہناں دی زبان لینگو فرینکا۔ ہو سکدی آئے اوہناں
 ایس پنجابی یا راج دی پنجابی زبان نال کوئی جوڑ تے تعلق نہیں۔

پنجابی زبان وچ لکھن پڑھن وارواج لو دھیاں تے مغلاں تے راج وچ ہو یا تے ایس زبان
 نے علمی تے ادبی زبان دا مقام سنبھالنا شروع کیا۔ نثر توں پہلاں نظم نوں زیادہ رواج ہو یا تے نثر دی
 رفتار نظم نالوں بہت تھلی رہی۔

۳۔ پنجابی نثر دی داستان

نظم نوں چھڈ کے ایس پنجابی زبان دی نثر دی داستان دا خاکہ سمیٹھ درج کرنے آئی :-
 پنجابی نثر دی ابتدا آکھیا تے جے پنجابی نظم تے نالی ہی ہو گئی سی۔ پراوہدا
 رواج عام نہ ہو یا تے سب توں پہلی نثری تحریر ایک جنم ساکھی دی جاندی آئے چھپڑی گوروانگ دیو تے
 بھرا بانی نے ۱۵۳۵ وچ تصنیف کیتی سی۔ بدو جی جنم ساکھی بھانی منی سنگھ پوراں دی دسی جاندی آئے
 ایس طراں سکھاں دیاں کچھ جنم ساکھیاں، گوشاں تے پرچیاں تے رٹیکے دیاں اطلاعاں ملدیاں تے پ
 میرے نزدیک ایہہ پنجابی زبان دی کچھ مدھلی شکل آئے۔ انہوں صحیح نول پنجابی زبان نہیں آکھیا جاسکدا
 کیوں جے اوہناں وچ بڑھ پاشا سنسکرت تے پراکرتاں تے الفاظ بہت زیادہ تے۔ پنجابی زبان دا لفظ
 کوئی ٹانواں ٹانواں نظر آؤندا آئے۔

۴۔ موعظہ نوشتہ

نثر دی پہلی کتاب جہڑی ساڈے سامنے آؤندی اے اوہ نوشتہ پیر دی یا موعظہ نوشتہ پنجاب جسے حضرت نوشتہ گنج دے۔ اوہ پنج وعظ نے جہڑے اکبر بادشاہ دے ویلے لکھے گئے۔ ایہہ وعظ جناب سیّد شریف احمد شرافت ہوراں مرتب کر کے شائع کروتے نے۔ حضرت نوشتہ پیر دا زمانہ ۹۵۹ھ توں ۱۰۶۲ھ تا ۱۶۵۴ھ دسیا جاندا اے۔ آکھیا جاندا اے جے اہناں وعظاں دی کوئی پرائی سند کہہ ووں نہیں ملدی تے نہ ای اوہناں دے مرتب سیّد شریف احمد شرافت ہوراں ایس باسے کوئی بھوک پایا اے۔ پر ایہہ جہاں چیزاں دا زمانہ متعین کرن لئی ضرور نہیں جے کہ ہرے سن درج ہون یا کوئی مہر لگی ہوئی ہوئے۔ زبان دے انگ علاقے تے وقت واپتہ آپ دس دیندے نے۔ جے موعظہ نوشتہ ایس کسوٹی تے پڑے اترے تے ایہہ پنجابی نثر دی پہلی کتاب اے۔

۵۔ رسالہ بول نماز

موعظہ نوشتہ پیر دے بعد پنجابی نثر دی دوجی کتاب جہڑی آج توڑی معلوم ہو سکی اے۔ اوہ ایہہ رسالہ بول نماز اے۔ جہدا متن تھاوے سامنے پیش کیتا جا رہیا اے۔ ایس کتاب باسے میرے ویہ میاں شریف کنجاہی ہوراں نے بول نماز دے متن و اقاروف کران لئی کافی کم کیتا اے۔ جہاں واپس ممنون ہاں۔ رسالہ بول نماز اوس دور وچ لکھیا گیا جدوں فقہ حنفی فقہ دار و اراج ایس علاقے وچ بہت زیادہ سی تے بالائے نئی مسیتاں وچ تے میانیاں دے گھر دینی مسائل دی تعلیم دین کارن نصابی کتاباں ماں بولی وچ لکھیاں جا رہیاں سن۔ ایہہ نصابی کتاباں ساڈے دیاں ساریاں پنجابی نظم وچ مرتب ہویاں تے حافظ برخوردار ہوراں ایجنوں اک نویں راہ کڈھ کے اک رسالہ پنجابی نثر وچ لکھ دتا۔

۶۔ پکی روٹی

دے بعد دوجی کتاب ایسے موضوع وچ نظر آؤندی اے جہڑی پنجابی نثر وچ بولے نماز لکھی گئی۔ ایس کتاب نوں بہت زیادہ سلاہیا گیا تے تقوڑے ای چر وچ اپنی مشہور ہوتی جے پلوئیل وچ گھر گھر اپڑ گئی۔ او دول توں لے کے آج توڑی ہر گھرتے ہر بندہ ایس توں جانوں اے تے ایہہ کتاباں ورتدے عدناں توں میانیاں دے گھرتے مسیتاں وچ پڑھتی

پڑھائی جاندی رہی۔ ایس کتاب داناں پکی روٹی اے۔ پر ایہ عجیب گل اے جسے ایڈی مشہور تے عام کتاب
 و مصنف اچ توڑی معلوم نہیں ہو سکيا۔ جسے ایہ کس آدمی نے کیڑے زمانے وچ لکھی سی۔ لکھیا جاندا
 اے جسے ایہ کتاب مولوی غلام رسول ساکن قلعہ میہاں سنگھ ہوراں دی تصنیف اے۔ مولوی غلام رسول
 ہوراں وازمانہ کوئی ایڈا دور و انہیں۔ انہاں دی وفات ۱۲۹۱ھ وچ ہوئی تے پکی روٹی وے قلمی نسخے
 علما و اہل علم ملدے نے جھپڑے ایس زمانے توں کوئی ڈیڑھ سو سال پرانے نے۔ مولوی
 غلام رسول ہوراں وے ناں دی غلطی کتھوں ہوئی ایہد اقصہ سانوں یاد اے۔ جسے جادوں چھاپے خانے
 وار و اچ ہو پاتے ملک ویاں مشہور کتاباں چھاپے لگن لگ پیاں۔ تے پکی روٹی وے چھاپے چڑھن
 و اوہلا آیا، اوہوں مولوی غلام رسول ہوراں دی اک مناجات پکی روٹی و انگوں ای سی۔ جو ہر گھر وچ
 پڑھی جاندی سی۔ جھپڑی ایس طراں شروع ہوندی اے۔

ولا غافل نہ ہو یک دم یہ دنیا چھوڑ جاتا ہے

کسے چھاپے والے پکی روٹی چھاپی تے اوہ وے اخیر تے اک صفحہ خالی رہ گیا۔ اس صفحے اوتے اوہناں
 ایہ مناجات چھاپ وئی جیہ وے اوتے عنوان لکھیا "مناجات تصنیف مولوی غلام رسول" ایہ کتاب
 ڈاکٹر بنارس خاں جین ہوراں وے ہتھ چڑھی، اوہناں پکی روٹی وے مصنف باسے کتاب وچوں وٹھو
 کیتی۔ کتاب وچوں تے کدھوں ناں نہ ملیا ایس مناجات وے اگے مصنف داناں پڑھ کے اوہناں
 پکی روٹی دی مولوی غلام رسول ہوراں وے ناں لا وئی۔ گل صرف اپنی وے۔ حقیقی گل ایہ وے، جسے
 پکی روٹی وے مصنف داناں اچ توڑی معلوم نہیں ہو سکيا۔ خود وے کوئی کھوجی ایہ کا ڈھ کڈھے۔

۲۔ مٹھی روٹی تے مستی روٹی

روٹی پڑا چر ورساں وچ پڑھی پڑھائی جاندی رہی۔ تے اوہ وے اسلوب توں ویکھ
 چکی کے بعد وچ کجھ مور لوکاں دی پنجابی نشروچہ ایہو جیہاں کتاباں لکھن دی کوشش
 کیتی۔ پر پکی روٹی سامنے مٹھی روٹی تے مستی روٹی دا دیوانہ نہ سکيا۔ ایس ناں نال دو تے کتاباں
 لکھیاں گیاں پڑا پڑیاں مشہور نہ ہویاں۔

پنجابی نشروچہ علمی کتاباں

انہاں دینی مسلیاں ویاں کتاباں وے ویکھو ویکھی نظامیہ مدرسیاں وچ جتھے تعلیم پنجابی زبان وچ

ہوندی تھی، کچھ سو علمادان ویاں کتاباں دی پنجابی نشروچہ لکھیاں گیاں، عمری زبان دی صرف نسخا لیس جوہ
ویاں اسلامی مدرسیاں وچ بڑے زور شور نال پڑھایاں جانڈیاں سن۔ تانوںچہ کھی والی، اپنی صرف نسخو
دی کتاب پنجابی نشروچہ لکھی گئی۔ ایس کتاب دے مصنف و اتاں نے سن تصنیف معلوم نہیں ہو سکیا
خیال کیتا جاندا ہے، جے مغلاں دے آخری دور وچ لکھی گئی۔ تانوںچہ کھی والی مدت مدیت تک اسلامی
مدرسیاں وچ پڑھائی جانڈی رہی۔ اساں آپ ایس کتاب نوں دریا پڑھیا لے۔

ایس کتاب نوں سامنے رکھدیاں ہویاں مولوی نور الدین صاحب ولد مولوی غلام رسول
صاحب ساکن چکڑی نے کافیہ ابن حاجب دی شرح تے بسم اللہ شریف، دی ترکیب تیرے
سنو سٹھ صرئی نحوی کھٹکلاں سوال جواب دی طرز نے پنجابی نشروچہ دو کتاباں لکھیاں۔ اہناں و نہہ
کتاباں دے قلمی نسخے ساڈے کتاب خانے وچ موجود نے۔ مولوی نور الدین ہوراں دی وفات
۱۳۰۲ھ وچ ہوئی۔ ایہنوں اہناں کتاباں دا زمانہ مقرر کیتا جاسکدا لے۔

۸۔ انگریزی راج وچہ عیسائی مذہب دا پرچار پنجابی نشروچہ

انگریز بہادران دے راج د اڈ ہلا ویلا سی۔ اوہناں ایس طرز تے ماں بولی دی ^{حال}
ایہدا دیکھی۔ تے مسلماناں نوں دین اسلام توں ہٹان لئی تے اپنے دین عیسائی
دے پرچار لئی پرانیاں مذہبی کتاباں تورات، انجیل، زبور دے پنجابی نشروچہ ترجمہ کر لے تے عیسائی
مذہب دا پرچار شروع کر دتا۔ اہنے نال کچھ سو کتاباں وی عیسائی مذہب دے متعلق لکھیاں گیاں۔
ڈاکٹر گریہم ہل نے انجیل دا ترجمہ پنجابی وچ کیتا۔ پادری رحمت مسیح نے ڈھیر ساریاں کتاباں عیسائی مذہب
بلے لکھیاں۔ زبور دا ترجمہ پادری امام دین شہباز نے پنجابی وچ کیتا تے جو شوا فصل الدین ہوراں
بائبل دا ترجمہ کیتا۔ تے ایس سے وچہ ایس طراں ڈھیر ساریاں کتاباں جو عیسائی مذہب نال تعلق
رکھدیاں سن۔ پنجابی زبان وچ لکھیاں گیاں۔

۹۔ قرآن پاک دے ترجمے پنجابی نشروچہ

دے ایس طور طریق نوں دیکھ کے ایس جوہ ویاں علمادان نے جیڑی دین
انگریزاں دے اسلام دی لپشت پناہی کرے سن۔ قرآن پاک دے پنجابی وچ ترجمے
کرتے۔ جنہاں وچوں مولوی عبد اللہ چکڑی تے محمد لکھوکی والیاں دا ترجمہ میاں محمد چکڑی دے

ترجمہ تے نبی بخش حلوانی و اترجمہ پنجابی قرآن پاک بہت مشہور ہوئے تے کئی واری چھاپ گئے۔ انہاں
ترجمیاں وے مطبوعہ لکھنے ساڈے کولی موجود تے۔ قرآن پاک ویاں ترجمیاں وے نال نال دین اسلام
ویاں ڈوہنگیاں مسلیاں وادی پنجابی تشریح وچ وراج ہو گیا۔ چنانچہ سرتاج علمائے پنجاب مولوی محمد کلیم اللہ ساکن
پھیانے نے کلمہ شریف وے وروتے کجھ ہنور ڈوہنگے حقائق پاک وے ورساں لکھے۔ جیہڑے ساڈے
کولی موجود تے تے اے چھاپے نہیں چڑھے۔

۱۔ کجھ ہنور علمی تے دینی کتاباں پنجابی تشریح

سید مخدوم ساکن لنگر شریف نے نجات المؤمنین مصنفہ مولوی عبد الکلیم ساکن جھنگ
میلہ دی کتاب جیہڑی ۱۰۸۶ھ وچ لکھی گئی سی تے اسلامی مدرسیاں وچ کورس وے طور
تے پڑھائی جاوے سی، وھی اک لمی چوڑی شرح پنجابی تشریح لکھی جیہڑی مدت ہوئی اے۔ اک واری محتبائی
پریس توں چھاپے چڑھی سی۔ میر سید مخدوم ہوراں ایس کتاب دی منتاکی تے انواع مولوی عبد اللہ
دی وادی اک لمی چوڑی شرح لکھی تے ایہ کتاب وی چھاپے چڑھے کسے بہت مشہور ہوئی۔

۱۱۔ ادبی کتاباں وے ترجمے پنجابی تشریح

اہل نال نال ای کجھ ہنور علمی تے ادبی کتاباں دی شرح تے ترجمیاں وراج پنجابی تشریح
ہویا تے سب توں پہلاں گلستان سعدی تے بوستان سعدی وے ترجمے پنجابی تشریح ہوئے گلستان
سعدی و اترجمہ فضل الہی ہوراں جھنگ وچ کیتا تے بوستان سعدی واک ترجمہ ساڈے کتاب خانے
وچ پیا ہویا اے۔ ایج معلوم ہوندا اے، کسے طالب علم پڑھدی واری جو کجھ استاد زبانی بولدا اسی قلمی
کتاب وے پیٹھ لکھدا گیا۔ ایہ ترجمہ بڑے گندے خط وچ لکھیا گیا جیہڑا بڑی اوکھت نال پڑھیا جاندا

۱۲۔ حاجی محمد دین گجراتی دیاں شری کتاباں

شہر گجرات وچ پشتے پنجاہ سہٹاں سالوں وچ اک بزرگ حاجی محمد دین ہوری ہوئے
مخاصے نے۔ قریشی ہاشمی خاندان نال تعلق رکھدے سن۔ حضرت سلطان العارفين سلطان
بابہ ہوران وے مریدین۔ ساری عمر تخریج تے دین اسلام دی خدمت وچ صرف کردتی۔ بڑی جائیداد
وے مالک سن۔ اوہ جائیداد وچ کسے کجھ پیسہ ملک جاز وے پیدل سفر وچ خرچ کردتا تے باقی رقم مسجد

تھے مد سے بنا کے وقف فی سبیل اللہ کرتے۔ انہاں دی درگاہ اہل کل دی محکمہ اوقات دی تحویل وچ آئے
 اوہناں اپنی تمام عمر چونکہ دین اسلام دی خدمت لئی وقف کر رکھی ہوتی سی۔ ایس سلسلے وچ اوہناں دھیر
 ساریاں کتاباں مختلف مینی موضوعاں وچ پنجابی نثر وچ لکھیاں تے فی سبیل اللہ لوکاں وچ نذر نیاں۔ انہاں
 وچوں — مٹھی روٹی، علم فقہ، زینت القاری، علم قرأت تجزیہ، سوانح حضرت سلطان باہو تے
 کچھ مور کتاباں بہت مشہور آنے۔ انہاں کتاباں دا ذکر مشہور فرانسسیسی مورخ تے نقاد گارساں داسی
 نے وی اپنی کتاب خطبات گارساں داسی وچ کیتا اے۔ ایس طراں دین اسلام دی بہت ساری
 خدمت پنجابی نثر نے سرانجام دتی تے تبلیغ و ترویج دا ایہ ڈھنگ لوکاں نوں بہت پسند آیا۔

۱۳۔ دینی مہارتوں بہت کے پنجابی نثر اصلاح دیہات لئی

انگریزاں کچھ لوکاں دی توجہ ایس پاسوں بھوان لئی تے کچھ ملکی حالات دی اصلاح لئی ہو
 موضوعاں دیاں کتاباں پنجابی نثر وچ لکھان دا اچھ کیتا تے دیہات سدھار لئی کچھ کتاباں پنجابی نثر وچ
 لکھیاں گیاں۔ انہاں وچوں جٹ دے کرتوت تے وکیل دے کرتوت بہت مشہور ہویاں۔

۱۴۔ پنجابی ناول

راج نے جد اویات دا رنگ بدلیا تے ناول نو لسی دا رواج ہو یا۔ بھائی دیر سنگھ
 انگریزی وچ امترسی چرن سنگھ شہید، موہن سنگھ وید، تارا سنگھ تے زندر سنگھ پہلے
 دور دے ناول نو لیس نے۔ دو بے دور وچ نانا سنگھ، ایشور چندر نندا، گوپ بخش سنگھ تے جو شو
 افضل الدین داناں آؤندالے۔ تریجا دور سنت سنگھ سیکھوں، سریندر سنگھ نرول تے زارا سنگھ
 ہوراں دا اے۔ چوتھے دور وچ جسونت سنگھ کنول، فریندر پال سنگھ، امترتا پریم تے عبد المجید بھٹی
 تے افضل احسن ہوری آؤندے۔ ناول نگاری دا فن انگریزی راج وچ سکھاں نے اپنایا تے
 ناول لکھے۔ اوہناں دے مسلماناں وچوں ناول نگاری دے فن وچ افضل احسن، مجید بھٹی، الطاف
 قریشی، شوکت چودھری، ریاض احمد سلیم نواز تے افضل طاہر ہوراں ناول لکھے۔

۱۵۔ ڈرامہ نو لسی

فیڈرامہ نگاری دے فن نے ترقی کیتی تے بہت ساریاں لوکاں سوہنے سوہنے ڈرامے

لکھے۔ جدید طرز نے کہانی تے ڈرامہ نگاری سے بڑے کھلے تے اچھے پاکستان وچ اپنی موضوعاں دے اچھے تے سچے فن کار موجود نہیں تے اوہناں پنجابی وچ بڑے دوہیا دوہیا ناول افسانے وکھڑے کھڑے

۱۶۔ تاریخ و تنقید

تے تنقید و تحقیق دا موضوع دی انگریزی راج وچ ای پل پیاسی۔ پنجابی زبان دے تاریخ ادب تے تاریخ باسے سب توں پہلاں پنجابی زبان وچ باوا بدھ سنگھ مولیٰ قلم چکے۔ اوہدوں بعد پاکستان وچ بہت سارے لکھاریاں ایسے موضوع تے پنجابی نثر وچ بہت سارا کم کیتا پر اچھے تے معیاری کم دی اجے لوڈا لے ایسے سہے وچ جناب نجم حسین سید دیاں "سیدھاں تے میاں شریف کنجاہی ہوراں دی کتاب بھارتیاں" اوچیاں تے سچیاں چیزاں نے۔

۱۷۔ اخبار و رسائل

زبان وچ اخباراں تے رسالیاں دا رواج دی انگریزی راج وچ ای ہو گیا سی۔ پنجاب جسے پاکستان بن جان کچھوں پاکستان وچ اچھے اچھے معیاری رسالے نکلن لگ پئے۔ رسالہ پنجابی، پنجابی ادب، پنج دریا، لہراں، سحر اللہ تے پنجابی زبان ایسے معیاری رسالے نکلے۔ زمیندار ڈگری کالج گجرات وے علمی ادبی رسالے وچ پنجابی حصے دا اوادھا ہویا تے اوہاناں وکھیں بہا رکھیا گیا۔ اہدے وچ دی چنگے تے چونویں معیاری مضمون چھپدے نے۔

۱۸۔ پنجاب یونیورسٹی اور نیشنل کالج لاہور

کوئی دو تریسوں سالوں توں پنجاب یونیورسٹی لاہور نے ایم اے پنجابی دی منظوری دے دتی اے تے ایم اے جماعتاں پنجاب یونیورسٹی اور نیشنل کالج لاہور وچ جاری ہو گیاں نے۔ اک پورا ایم اے پنجابی ایس سال پاس ہویا۔ پنجاب یونیورسٹی نے اچھے تے سچے موضوعاں تے ایسے ایسے تحقیقی مقالے پنجابی نثر وچ لکھوائے نے۔ جمہوری فرسٹ ایڈیٹ وچ کیتی جا رہی اے۔

پنجابی نثر دی روایت جھڑی مواعظ نوٹھریاں بولن نماز توں سہی سہی بڑی شان تے اہتمام نال ترقی دیاں راہواں تے ٹروی ٹروی اج ایٹھے توڑی بچی اے۔ انشاء اللہ ماں بولی دی ایہہ شاندار سہ ہوروی اعلیٰ دسبے دیاں منزلوں ماسے دی تے دینا جہان دیاں وڈیاں وڈیاں زبانوں نال موہدے نال موہدا جوڑکے ضرور بڑے دی۔

(احمد حسین احمد)

پنجابی زبان میں اسلامی فقہ کی تدریس

تہ

پرچہ

پنجابی زبان وچہ اسلامی فقہ دی تدوین تے پرچار

عام طور تے دیکھیا گیا اے جے جیہڑی وی زبان ابتدائی طور تے تحریری شکل اختیار
 ایلہاں کر دی اے۔ سب توں پہلاں اوہدے ساہمنے مذہبی پرچار ہونا اے۔ پاک و
 سرزمین وچہ جدوں اسلام دی آمد ہوئی۔ اوہوں ہندوستان دی زمین وچہ سفارت بولی جان دی سی۔
 مسلماناں دی آمد نال عربی تے فارسی زبانان دے راہ کھلے مغللاں دے راج وچہ ترکی زبان دا ادھا ہویا
 نتیجہ ایہ نکلیا۔ جے چوہنہ زبانان دے ملاپ نال دوہنہ توہیاں زبانان اردو تے پنجابی نے اپنا رپ نکھاریا۔
 پنجابی زبان وچہ لکھت دا رواج مغللاں دے راج وچہ ای ہویا۔ ایہ اوہ زمانہ سی۔ جدوں اسلام
 دی روایت ایران و توں غزنوی راج وچہ پاک و ہند وچہ وارد ہوئی۔ ایس جگہ وچہ اسلام دے پیر
 پکے کرن لئی لوڑ سی جے اسلام دے احکام، ارکان، تے مسئلے دوردوز تک پنڈاں وچہ اپڑ دے
 جاں تاں جے ایہ معاشرہ اسلامی اصولاں توں پوری طراں واقف ہو جائے۔
 اسلام وچہ تقلید دی صورت کجھ شروع توں ای اسلام دا حصہ سمجھی جان دی رہی۔ اسلام
 ملک عرب توں آیا ساڈی مذہبی کتاب قرآن پاک عربی زبان وچہ نازل ہویا۔ احادیث دے مجموعے
 عربی وچہ مرتب ہوئے۔ بھانویں ایہناں دے جامع یا مؤلف عجمی امی سن۔ اسلامی فقہ دیاں
 کتاباں ایسے کارن عربی وچہ لکھیاں گیاں۔

غزنوی عہد توں لے کے مغللاں دے زمانے توڑی لوک ایسے لکیر دے فقیر رہے۔ عربی
 تے فارسی زبان توں مذہبی زبان سمجھ کے دینی کتاباں عربی زبان وچہ لکھنیاں تے پڑھنیاں توں
 واکم سمجھیا جاندا سی۔ تے پاک و ہند دی زمین وچہ وی مذہبی کتاباں عربی تے فارسی وچہ لکھیاں گیاں
 مغللاں دے راج وچہ جدوں اسلامی سلطنت دیاں حدواں دوردوز تک اپڑ گیاں۔ تے دین
 اسلام دی دوردوز پنڈاں تک اپڑ گیا۔ فیروہی عالم تے فاضل لوک ایہناں علمی کتاباں عربی تے فارسی وچہ
 ای لکھدے رہے۔ دینی کتاباں عربی وچہ تے ادبی کتاباں دا رواج فارسی زبان وچہ ہویا۔

پرنڈان وچ بالال نوں پڑھان لئی تے عام لوگاں نوں دین اسلام دی سدھ بدھ کران
 لئی کتاباں ماں بولی وچ لکھیاں جان گئیاں، پنجابی زبان وچ فقہ دیاں کتاباں ڈھانن وارواج ہويا۔
 کم و اثر شروع ہونا ایسی جے ولس پنجاب دے علما و ان سے اوہ کمال دکھائے جے لغز او تے بخارا
 دے لوک وئی اپناں توں پچھے رہ گئے، پنجابی زبان وچ فقہ اسلامی دیاں اوہ اوہ کتاباں لکھیاں گیاں
 جنہاں و اجواب شاید عربی تے فارسی زبان دیاں کتاباں وچوں کھٹے لکھے۔ عالماں نے فقہ دے اوکھے
 تے ڈرہنگے مسئلے ٹھیلٹھ پنجاہی نظم وچ ایس طراں ڈھائے جے انج معلوم ہوندا اے۔ جے فقہ اسلامی
 دی اصلی زبان پنجابی اے۔ تے لکری فارسی دیاں کتاباں اوہناں دے ترجمے نے۔ کدی عربی زبان
 نوں مذہبی زبانوں و امقام حاصل نہ ہوندا تے فقہ دی زبان ضرور پنجابی اکھواندی۔ پنجابی زبان وچ
 علم فقہ بائے کی کجھ لکھیا گیا اوہدا محقور اچھا و پروا ایٹھ درج کیتا جاندا اے۔
 ایس موضوع دی سب توں پہلی کتاب چہڑی سامنے آوندی اے اوہ میاں عہدی دی
 کتاب رسالہ مہندی اے۔ عہدی موضوع با تو دے رہن والے سن۔ کو دھن ذات نال
 تعلق رکھدے سن۔ اوہناں دے پیوواناں محمد سی اے۔ ایہ رسالہ اوہناں ۱۹۹۷ وچ لکھیا گیا
 روزیاں دے فرض ہون بائے لکھدے نے :-

روزے ماہ رمضان دے بستھے فرض پچھان
 سبھناں کارن نیتناں فرض کیتا حسان
 چھوڑن کھاون پیونا کرنا ترک جماع
 ایہ روزہ بچھ توں نال تیا کس سماع

عبد اللہ لاہوری علاقہ بانس دے رہن والے سن۔ ایہ تھوں اٹھ کے لاہور
 آگئے تے ساری عمر لاہور ای رہے تے درس تدریس و اکم کر دے
 اپناں ۱۰۲۵ھ توں ۱۰۷۵ھ توڑی مسلسل فقہ دے مسئلے پنجابی زبان وچ لکھے۔ اپناں دی کتاب
 باران انواع بڑی مشہور ہوئی۔ تے ہن توڑی درساں وچ پڑھائی جاندی اے۔ انواع وچ باران
 فقہ دیاں کتاباں نے۔ جنہاں دی تفصیل ایہ دے :-

۱۔ تحفہ ۱۰۲۵ھ وچ لکھیا گیا	۲۔ خلاصہ ۱۰۳۴ھ	۳۔ انواع العلوم ۱۰۴۳ھ
۴۔ خیر العاشقین کلاں ۱۰۵۴ھ	۵۔ سراجی ۱۰۵۸ھ	۶۔ نص فرائض ۱۰۳۰ھ
۷۔ خلاصہ معلومات ۱۰۴۳ھ	۸۔ حصار الایمان (سن نذرہ ۹۔ خیر العاشقین خور ۱۰۶۵ھ	

۱۰۔ معرفت الہی ۱۰۴۵ھ ۱۱۔ صیقل اول ۱۲۔ صیقل دوم

ایسے زمانے سے اک بزرگ دولت علی سن۔

اوہناں ۱۰۵۴ھ وچہ نور نامہ لکھیا۔

درویش محمد عبداللہ لاہوری سے مقلد سن۔ اوہناں وی کتاب فرائض درویش محمد
ایس دور وی اک یادگار ایسے جیہڑی انواع دے نال نالی مدرسیاں وچ پڑھائی

جانندی رہی۔

اورنگ زیب سے سمے حافظ برخوردار اک بڑے عالم تے شاعر بزرگ ہوتے نئے فرائض
فرائض ویرتہ۔ ویرتہ تقسیم کرن دے موضوع تے اوہناں اک کتاب ۱۰۸۱ھ وچہ لکھی۔ جیہڑی
بہت مشہور ہوتی تے درسایاں وچ پڑھائی جانندی رہی۔

حافظ برخوردار سے بعد مولوی عبدالکریم ہوریاں دانای آؤندالے۔ ایہہ بزرگ جھنگ دے
رہن والے سن۔ ۱۰۸۶ھ وچہ اوہناں اک کتاب نجات المؤمنین لکھی۔ جیہڑی انواع عبداللہ تے
رسالہ مہندی وانگوں مدتاں تک مسیتاں وچ پڑھائی جانندی رہی۔ تے مسلمان بال ایہہ کتاب زبانی
یاد کر لیندے سن۔ اوہناں وی اک ہور کتاب نجات الایمان وی لے۔ جیہڑی ایسے موضوع تے
لکھی گئی۔ اوہ وچہ فقیر گجراتی نے ایسے سے وشنل لکھیا جیہڑا اتان تک اسلامی رسایاں وچ پڑھایا جاندا رہیا۔
مولوی حبیب عرف فقیر وری موضع چوہو ہور وال ضلع گجرات دے وشنیک سن۔ اوہناں
۱۱۱۲ھ وچہ اخبار الآخرت تے فقہ اصغر، ذوقہ دیان کتاباں پنجابی نظم وچہ لکھیاں۔

کمال الدین بھنو ضلع ہزارہ سے بزرگ سن۔ اوہناں سے پیو دانای مولوی خیر دین سی
۱۱۱۲ھ وچہ اک کتاب فقہی مسائل تے لکھی۔

عبدالرحمن منہاس نے بحر المسائل سے نالی تے اک کتاب ۱۱۱۲ھ وچہ لکھی۔ عبدالرحمن
منہاس دے پیو دانای تاج دین سی تے تاج پورہ لاہور سے رہنے والے سن۔

مولوی محمد سعید چک ملوک دے بزرگ سن۔ اوہناں علم قرأت وچہ ایسے سے اک

رسالہ لکھیا۔

حافظ اکرم بن حافظ امان اللہ بن الباری بن ابوالفضل بن فتح اللہ بن مخدوم عثمان بن
مخدوم نصیر الدین ملتان دے رہن والے سن۔ اوہنویں موضع ٹھٹھی ضلع گجرات وچہ آگے۔ ایہھے
آگے ۱۱۳۱ھ وچہ سراج القاری تے رسالہ شیریں قرأت سے فن وچہ پنجابی زبان وچہ لکھے۔

حافظ بنخوردار رانجھا، تخت ہزارے سے باشندے سن۔ سیا کولوں علم دی تحصیل کیتی
 کچھ چیر رسول نگر ہے آخر چٹی شیخان متصل سیا کول وچہ آہے۔ اہناں پنجابی زبان وچہ فقہ و
 وچیر سارا ذخیرہ چھاپا اے۔ انواع بنخوردار ایس موضوع دی اہناں دی مشہور کتاب اے۔
 ایہہ کتاب ۱۱۳۶ھ وچہ لکھی گئی۔ اہدے وچہ ایہہ رسالے دلچ نے ا۔

شمس العلوم، بحر العلوم، فقہ اجمال، مفتاح المصلیٰ، نجات المسلمین، شرف النکاح،
 تنبیہ المسدین، رسالہ نماز، نہر العلوم، سایہ اصلی، میزان شریعت، مفتاح الفقہ، مسئلہ بانگ نکاح،
 شریف، رسالہ ہبل نماز، شرح خلاصہ کیدانی، مفتاح السعادت، سراج المعاملات۔
 ایہہ سارے رسالے پنجابی زبان فقہ اسلامی و انساٹیکلو پیڈیا نے۔ جہد اجواب عبتی
 فارسی زبان کتاباں کولی نہیں۔

ایسے دور وچہ عبداللہ لاہوری عرف بنخوردار اک بزرگ ہوئے۔ اہناں ۱۱۳۹ھ وچہ
 ذبح نامہ پنجابی زبان وچہ لکھیا۔

حاجی نور محمد شیرگڑھی پوراں ۱۱۴۰ھ وچہ میت نامہ لکھیا جدھے وچہ میت بارے
 فقہ وے مسئلے نے۔

علاول خاں ولد رویش محمد پوراں مقدمۃ الانوار ایک حنفی و افتھی رسالہ لکھیا۔ علاول خاں
 اوس سیمے لاہور وے صوبے وار سن۔

مولوی محمد عابد وزیر آبادی نے رسالہ عقیتہ اجمہدے وچہ عقیتہ وے متعلق مسئلے سن
 پنجابی شعراں وچہ لکھیا۔ اہناں وازمانہ ۱۱۹۴ھ و سیا جاندا اے۔

محمد فقیر پوراں ۲۰ ماہ رمضان ۱۱۸۷ھ نوں رسالہ راست گفتار پنجابی زبان وچہ لکھیا
 غلام نبی پوراں جامع الوجوہات لکھی جہدے وچہ فقہ وے مسئلے نے۔ تے ایہہ کتاب
 ۱۲۴۰ھ وچہ لکھی گئی۔

حافظ رمضان موضع چک سکندر ضلع گجرات وے نے۔ ایسے سیمے معرفت الآخرت لکھی
 واصل گجراتی پوراں جہدے خواص پور ضلع گجرات وے رہن والے سن، ۱۱۹۴ھ وچہ
 مباشرت نامہ تصنیف کیتا۔

سیا محمد دوانی ساکن چک بکین چالی لاواں ضلع سید پور متصل پنڈواون خاں نے ۱۲۵
 وچہ کسب نامہ تعلیم و ذری لکھیا۔ جہدے وچہ تصوف تے فقہ وے مسئلے وے نے۔

محمد یازد ولد پیر محمد ساکن کوٹ کالی بارہ انجھیاں والی متصل تخت ہزارہ نے ۱۱۹۴ھ وچ
آفریش نامہ تے نافع الصلوٰۃ پنجابی زبان وچ لکھے۔

مولوی نور محمد ولد چودھری جھنڈا قوم جو یا ساکن رانیاں تحصیل سرسہ ضلع حصار۔ ۱۶۸۲ھ
وچ پیدا ہوئے۔ اپناں آب حیات، خطبات مولود، شہباز شریعت، چراغ شریعت، نور شریعت
تے مفاہ شریعت کتاباں پنجابی زبان وچ لکھیاں۔

سکھاں تے راج وچ حافظ خان محمد ہوریاں ۱۲۴۲ھ وچ رسالہ مفید العلماء تصنیف کیا۔
غلام محی الدین قصوری ہوریاں پنجابی وچ مسائل حج تے درود مستغاث دا ترجمہ کیا۔ غلام
محی الدین ہوری ۱۲۷۰ھ نوں فوت ہوئے سن۔

علامہ سید احمد ناظم قلعہ داری ہوریاں ۱۲۵۲ھ وچ ارشادِ جاہلین اک کتاب پنجابی شعراں
وچ لکھی۔ جہاں سے وچ فقہ تے مسئلے درج تے۔ علامہ موصوف ۱۳۰۲ھ نوں فوت ہوئے۔
فیر حافظ پسوری اک بندے نے ۱۲۸۰ھ وچ رسالہ فتح القلوب کسے محمود ثانی بندے
وے آکھے لگ کے مسجد چنگڑیاں والی وچ بہر کے لکھیا۔ جہاں سے وچ گون و جان تے باسے
شرعی حکم درج تے۔

بہار شاہ ولد حافظ عظمت اللہ ہوریاں رسالہ راحت الفقراء تصنیف کیا۔
عبد الغنی نے اک رسالہ کوٹھا اسلام دا پنجابی وچ لکھیا۔ جہاں سے وچ وضو تے نماز تے
مسئلے۔

خدا بخش نے بدعت نامہ وھونکل ۱۲۶۸ھ وچ تصنیف کیا۔
مولوی قادر بخش وزیر آبادی جہاں سے مولوی محمد عابد وزیر آبادی تے پوترے سن اپنا
پنجابی وچ ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں تے مسائل ناوریہ تقسیم ورتے بارے ۱۲۴۰ھ وچ لکھے
حافظ محمد کھوکھی ولے جہاں سے اک بڑے وڈے عالم دین سن۔ اپناں پنجابی زبان وچ
ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں۔ قرآن پاک تفسیر بہت مشہور اے۔ فقہ تے علم وچ انواع بارک اللہ
تے انواع محمدی اپناں دیاں مشہور کتاباں تے۔ حافظ محمد ہوری ۱۲۰۲ھ وچ لکھوکھی ضلع فیروز پور
وچ جگے سن تے ۱۳۱۲ھ نوں وفات پائی۔

اپناں تے بعد نبی بخش حلوانی، خدا بخش واعظ، مولوی حبیب اللہ، مولوی نور احمد ہوریاں
اپس روایت نوں برقرار رکھیا۔

مولوی محبوب عالم ولد مولوی محمد یار ولد غلام محمد الحکیم نے ستر المومنات، فوائد لبسم اللہ تہذیب الصلوٰۃ
بشرح خلاصہ کیدانی، ترتیب الصلوٰۃ، ہدایت نامہ، عقائد نامہ، آداب الفقہاء پنجابی زبان وچہ لکھے۔
مولوی محمد اعظم قریشی ساکن غازی پور تحصیل مہمبر ضلع میر پور سے دہن والے سن ۱۳۴۳ھ

نماز اعظم پنجابی وچہ لکھی۔ جہدے وچہ نماز با لے مسئلے دستے نے۔

مولوی نور احمد ساکن ناگربان والا نے اک فقہی رسالہ لکھیا۔

محمد دین ساکن ادوکی ضلع گوجرانوالہ نے رسالہ جمعہ رسالہ چوٹھریاں، رسالہ سبب پنجابی

زبان وچہ لکھے۔ جہدے وچہ فقہ سے مسئلے درج نے۔

انہی تے مولوی دلپزیر بھیروی دا ذکر آؤندا اے۔ انواع دلپزیر تے ہور کتاباں پنجابی زبان

وچہ لکھیاں۔ جنہاں وچہ فقہ سے مسئلے نے۔

ایس موضوع نوں ذرا کھلا رکھے لکھیا جائے تے ایہ گنتی کوئی سینکڑیاں ہزاراں

توڑی اڑے۔

ایس تھوڑے جیہے اندازے توں معلوم ہوندا اے۔ جے علم فقہ نوں پنجابی زبان وچہ ڈھالنا

دا کم جیوں شروع ہو یا۔ ایس زور نال شروع ہو یا۔ جے پنجاب دی جوہ وچہ ہر ہر تھانوں تے ہر جگہ شروع

فقہ ویاں کتاباں دا ہنڈا آ گیا۔ جیہہ ہر با علم فقہ بارے لکھیاں گیاں۔ فیہ انہاں کتاباں سے مطالعہ توں معلوم

ہوندا اے۔ جے بیت الفقہ اسلامی دنیا وچہ پنجاب دا علاقہ سی۔ فقہ اسلام دے اوکھے توں اوکھے

مسئلے پھیلے پنجابی زبان وچہ ایس طراں لکھے گئے۔ جے انج معلوم ہوندا اے۔ جے علم فقہ پنجابی علماں

وچوں اک علم اے۔ رسالہ ہنڈا ایسے سلسلہ دی اک کڑی اے۔

کدی وقت ملیا تے انشاء اللہ ایس موضوع تے اسیں اک وڈی ساری کتاب لکھاں دے۔

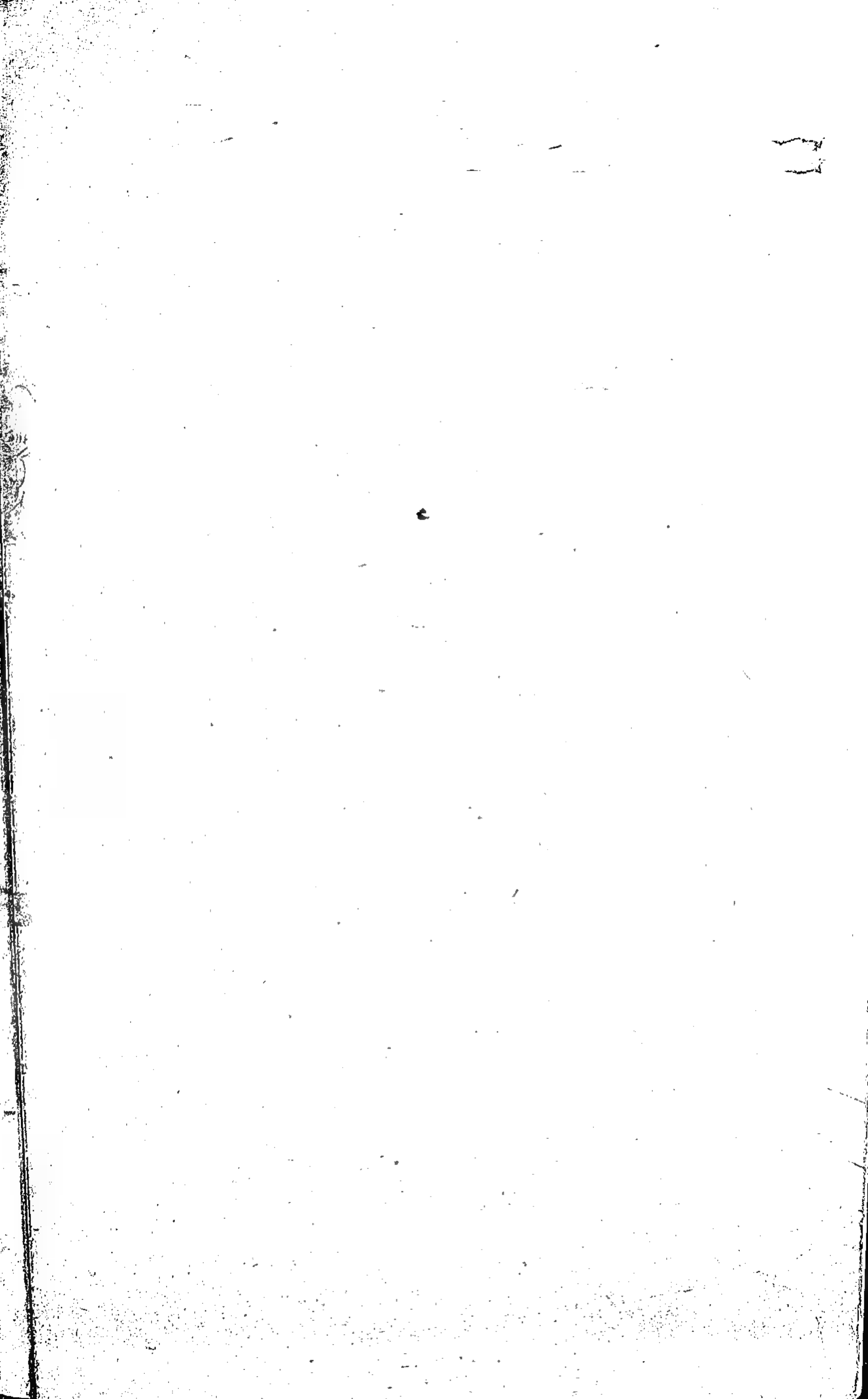
احمد حسین احمد

گجرات، دسمبر ۱۹۶۳ء

حافظ پر خوار

تے

رسالہ پوئل نماز

۱۔ حافظ برخوردار

۱۔ حافظ برخوردار سنید ابلیل باغ سخن دی شعر اوہدے جیوں وا فخر دی دیوے باس سخن دی
 حافظ برخوردار اورنگ زیب عالمگیر سے اک اچھے تے سچے شاعر گزے نے جنہاں
 دے ناں نال مختلف موضوعاں تے ڈھیر ساریاں کتاباں ملدیاں نے۔ اسے سے دے کچھ اگے کچھ
 ایسے ناں نال کچھ ہووے ڈھیر ساکے شاعر ہوئے نے، جنہاں واناں حافظ برخوردار سی اپنا
 دے دکھو و کھو وں ول اشاکے کچھ تے اوہتاں دیاں کتاباں وچوں بلدے نے تے کچھ بلدے
 مصنف وی اشاکے کچھ تے۔

پنجابی دے مشہور شاعر میاں احمد یار مراد لکھدے نے
 شعر اشعر حافظ جہاں تول پورا اس سٹی پرا گلپیاں پشلیاں شاعران دی میں اس ویلے کسوٹی
 حافظ برخوردار جو آہارا نچھے چھٹے والا اس نے وی فیضان الہی علم عمل و حیدر پالا
 مولوی دلپزیر بھیروی نے بڑا کھل کے لکھیا اے مے

دونوں حافظ برخوردار تے دونوں حافظ قاری
 دوہاں لکھو یوسف دے قطفے پانی برخورداری
 میاں محمد بخش جہلمی لکھدے نے

حافظ برخوردار سنید ابلیل باغ سخن دی شعر اوہدے جیوں وا فخر دی دیوے باس سخن دی
 حافظ برخوردار مصنف گوہ جنہاں دی چٹی! ہر بیت اوہناں واماٹھا جیوں مصری دی گٹی
 افسوس ایہ دے جے اوہناں شاعران دا تحقیق دا موضوع نہیں سی اوہناں تے کچھ حقیقت
 دی گل کہتی اے۔ پرتاریخ لکھن والیاں نے تحقیق کن والیاں جنہاں واماٹھا جیوں مصری دی گٹی
 ایس ساکے موضوع توں گول کر کے اک ای۔ حافظ برخوردار واناں لے کے ہر شے اوہدے ناں
 مرئی جانڈے نے، باوا بدھ سنگھ، عبد الغفور قریشی، مولانا بخش کشتہ، اختر حسین، اختر شفیع، عفتاب

- ۱۔ میاں احمد یار کوہاہ عبد الغفور قریشی، پنجابی ادب دی کہانی مطبوعہ عزیز بیک ڈپو ص ۲۲۲۔
- ۲۔ مولوی دلپزیر بھیروی عبد الغفور قریشی، پنجابی ادب دی کہانی " " " " ص ۲۲۵۔
- ۳۔ میاں محمد بخش " " " " " " " " " " ص ۲۲۳۔
- ۴۔ باوا بدھ سنگھ ریم کہانی ص ۲۰۶۔ پنجابی روپ کہانی ص ۲۲۳۔ عزیز بیک ڈپو لاہور۔
- ۵۔ پنجابی شاعران دا تذکرہ ص ۷۱۔ فرم میاں مولانا بخش کشتہ اینڈ سٹریٹس پبلشرز روڈ لاہور۔
- ۶۔ کھلے موتی ص ۷۹۔ پنجاب رنگ ص ۲۹۔ مرکزی اردو پورڈو لاہور۔

میں سرور نے تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و ہندو الیاں اپنی کتابوں وچ حافظ بن خوردار
 واذکر تفصیل نال کیتا ہے۔ انہاں وچوں عبد الغفور قریشی، مولا بخش کشتہ، اختر حسین اختر پور
 اور پورے شعر تے درج کرتے پر گل نہ نکھیڑی، حافظ بن خوردار کو ای رہیا، ایس لحاظ نال تاریخ
 ادب پنجابی دیاں ساریاں کتاباں وچ حافظ بن خوردار والی گل ساسے دی ساری غلطی تے میں اک
 اک کتاب غلطی نہیں وسد انہی انہاں اوتے تنقیدی کوئی لٹڈا ہے۔ ہر اک حافظ بن خوردار باسے کھول
 کے نکھیڑا کر کے صحیح صحیح گل درج کرنے آں۔ کتاباں نال مقابلہ کر کے تنقید اپنے آپ ہو جائے دی تے
 پتہ تک جائے دا ہے ساڈے پنجابی ادب دیاں تاریخ واناں اپنیاں کتاباں کیدی کو تحقیق نال لکھیا
 ہویاں نے۔ میں آپ اک دوواری حافظ بن خوردار تے موضوع تے قلم چکی۔ اک واری ماہنامہ پنجابی لاہور وچ
 مضمون لکھیا، فی اسے کتاب تاریخ ادب پنجابی وچ وی حال احوال لکھے، تزبجی واری مختصر تاریخ ادب پنجابی
 تے وی ایڈیشن وچ وی داوھا کیتا، ہر واری کچھ نہ کچھ گل نویں لکھدی گئی پر گل توڈے چیرھی من اللہ
 واکھراے نویں سروں تحقیق تے بعد گل کدھرے ہرے چیرھی لکدی آے۔

سید شریف احمد شرافت نوشاہی ساڈے پڑے مہربان دوست نے۔ انہاں دو حافظ
 بن خوردار چھٹے کے اپنی کتاب اذکار نوشاہیہ وچ ص ۵۲ تے کوئی اٹھاں حافظ بن خورداراں دا ذکر کیتا ہے
 لکھے نے :-

» ایک تاریخی غلطی کی تصحیح (شاہ جہانی اور عالمگیری دور میں چند بزرگ آپ (حافظ بن خوردار
 بحر العشق) کے ہم نام ہوئے ہیں۔
 ۱۔ حافظ بن خوردار بحر العشق یہ سید علوی سے ان کے حالات رسالہ احمد بیگ تذکرہ نوشاہیہ
 ثواقب المناقب، کنز الرحمت، خزینۃ الاصفیاء میں موجود ہیں۔
 ۲۔ حافظ بن خوردار، یہ موضع بچہ چٹھہ ضلع گوجرانوالہ کے قاضی زادوں میں سے تھے۔ پنجابی زبان کے
 مشہور شاعر تھے۔ قصہ یوسف زلیخا اور قصہ مرزا صاحبان ان کی یادگار ہیں۔ ان کا مزار بچہ چٹھہ
 میں ہے۔

۱۔ پنجابی روپ ص ۲۸۔ ادارہ مطبوعات پاکستان کراچی۔

۲۔ تاریخ مسلمانان پاکستان و ہند میں پنجاب یونیورسٹی لاہور۔

۳۔ ماہنامہ پنجابی لاہور بابت لکھ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ۔ احمد حسین احمد ص ۵۱ مکتبہ میری لائبریری لاہور

۴۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ اشاعت دوم ص ۳۵۲۔ مکتبہ میری لائبریری لاہور

۵۔ اذکار نوشاہیہ سید شریف احمد شرافت نوشاہی ص ۵۲ +

۳- حافظ بنخوردار۔ یہ قوم رانجھا سے تھے ضلع سرگودھا کے مشہور گناؤں و سنی شاہان والی میں سکونت رکھتے تھے۔ یہ بھی شاعر تھے۔ پنجابی زبان میں فقہ حنفی کی کتاب انواع اور ایک قصہ یوسف زینجا ان کی تصانیف سے موجود ہیں۔

۴- شیخ بنخوردار گجراتی ۱۰۳۰ھ میں حاجی پور پٹنہ کی سیر کر کے برہان پور کو چلے گئے۔ ان کا ذکر مولانا محمد غوثی بن شیخ حسن شطاری الندوی نے اپنی کتاب اذکار الابرار کے ص ۳۷ پر لکھا ہے۔

۵- حافظ بنخوردار جن کا مزار چچی ضلع سیالکوٹ میں ہے۔ ان کی شاعری کا کوئی ثبوت نہیں۔

۶- حافظ بنخوردار۔ یہ موضع ٹاہلیاں نوالہ تحصیل کھاریاں ضلع گجرات میں سکونت رکھتے تھے۔ قرآن مجید کا درس دیتے تھے اور سینکڑوں طلباء ان سے فائز المرام ہوئے۔

۷- حافظ بنخوردار، ان کا مزار چند پالہ شیرخان ضلع شیخوپورہ میں گاؤں سے مشرق کی جانب سے بلند گنبد ہے۔ حالات کا کچھ پتہ نہیں۔

۸- میر سید بنخوردار پسروری، ان کا مزار پسرور ضلع سیالکوٹ میں ہے۔ یہ سید تھے ان کا ذکر مفتی

علی الدین لاہوری نے کتاب عبرت نامہ جلد دوم میں کیا۔ ہمارے ایک معاصر مؤرخ ماٹر

رشید نیاز سیالکوٹی نے تاریخ سیالکوٹ میں موضع چچی و اس کے حافظ بنخوردار کا تذکرہ کیا ہے

چونکہ ان کا ذکر کسی کتاب میں درج نہ تھا۔ اس لیے انہوں نے چارہم نام بزرگوں کے حالات

محموظ کر کے ان کے نام چسپاں کر دیے ہیں۔ (اذکار نو شاہیہ ۵۲)

انہاں سے علاوہ کچھ ہور بنخورداراں و اذکر وی ملد اسے جنہاں سے ناں دی نہرست اپہرے۔

۹- اک حافظ بنخوردار اپنا پتہ نواں اینہاں کتاباں وچہ رسول نگر و سد سے تے۔ شرح قصیدہ بڑوہ

شرح قصیدہ بہشتی، شرح غوثیتے کچھ ہور کتاباں اوہناں دیاں لکھیاں ہویاں نے۔

۱۰- اک حافظ بنخوردار ہر لانا الی ضلع گوجرانوالہ سے رہن والے سن۔ حضرت پاک رحمان المعروف شاہ

رحمان بھٹری والے سے مرید سن۔

۱۱- عبداللہ بنخوردار لاہور سے رہن والے سن۔ پیرواناں مرزا شاہ محمد بادشاہ سے بیٹے عبداللہ

وچہ اینہاں اک کتاب ذبح نامہ لکھی سی۔

۱۲- مجموعہ شرح قصائد قلمی نسخہ ملوکہ قاضی عبدالعزیز صاحب جدید کتب خانہ گجرات۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ۔ احمد حسین احمد

۱۳- زبان روایت سید شریف احمد شرافت نوشاہی ۱۳۵۰ھ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ۔ احمد حسین احمد قلمی نسخہ برخط

پنجابی ادب کی مختصر تاریخ ص ۷۲، مکتبہ میری لاہور پریسی لاہور

۱۲- اک حافظ بنخوردار واذکر مولوی محمد عابد وزیر آبادی زمانہ ۱۱۹۴ھ نے اپنی تخریریں وچہ کیتا کے ایہہ کوئی بڑے عالم فاضل بزرگ سنیہ کے سن۔

۱۳- حافظ بنخوردار خوشدل واذکر اکثر تذکریاں وچہ ملدے۔ وفات ۱۳۳۹ھ خواجہ فرید چاچراں شریف والیاں دے مزید سن۔

۱۴- اپناں توں علاوہ ایس ناں نال ہمدوی عالماں فاضلاں لوکان واذکر کتاباں وچہ ملدے ایسے جہدے توں ثابت ہوندے حافظ بنخوردار اک دونیں ڈھیر سارے نے جہناں دے ناں تے کتاباں اک دو جے نالی خلط ملط ہو گیاں ہویاں نے۔ ایس اپناں ساریاں توں سامنے رکھیاں ہویاں اک اک دیکھیا کرے آں۔

اپناں ساریاں بنخورداراں وچوں حافظ بنخوردار ناہلیاں والا والا، معاصر مولوی محمد عابد وزیر آبادی حافظ بنخوردار بہان پوری، عالم لوک سن اپناں دے شعراں واذکر نہیں ملدے، بعد اللہ بنخوردار لاہوری بنخوردار خوشدل، بنخوردار سپروز والا۔ بنخوردار چندلیا شیر خان والا تے بنخوردار ہر لاناوالی والے نالے کوئی مقالہ نہیں۔ اپناں دے حال احوال سدھے پدھرے کتاباں وچہ درج نے۔ اپناں باسے بحثی ہویاں مقالہ صرف حافظ بنخوردار بحر العشق، بنخوردار کچھ چھتہ والا، مسلمان والا، دوستی شان الی والا، چٹی شیخاں والا تے رسول نگر والے باسے ایسے جہناں دے حال احوال ایسے دکھو وکھ کھول کے لکھدے آں، مقالہ بنخوردار وور ہو جائے دا۔

۱- حافظ بنخوردار بحر العشق

حافظ بنخوردار بحر العشق حاجی محمد نوشہ گنج بخش ہوراں دے دوسرے پتر سن بڑے عالم فاضل تے صوفی پرفیق بزرگ سن۔ پنجابی وچ شعری لکھدے سن۔ اپناں دی اک لمبی چوڑی مناجات اسان پنی کتاب محقق تاریخ ادب پنجابی وچہ درج کیتی اسے ۱۶۰۳/۱۵۹۳ھ وچہ فوت ہوئے۔ اپناں دے متعلق صرف ماسٹر رشید نیاز ہوراں نوں لکھ لگے۔ اپناں تاریخ سیالکوٹ وچہ بنخوردار کچھ چھتہ والا، حافظ بنخوردار کچھ چھتہ والا تے بنخوردار بحر العشق ہوراں نوں اک آدمی سمجھیا اسے تے چوہ ہوراں حال احوال خلط ملط کرے

۱- یادداشت ہاتے مولوی محمد عابد وزیر آبادی قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری

۲- پنجابی ادب دی کہانی عبدالغفور قریشی ص ۶۰۶- عزیز بک ڈپو لاہور و تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان دیندے

۳- مخفہ حسین شاہی۔ مذکرہ نوشاہیہ محمد جان نوشاہی قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری و شریف ارد

سید شریف احمد شرافت نوشاہی۔ ۵۵ تاریخ سیالکوٹ ماسٹر رشید نیاز صاحب

کرتے نے سید شریف احمد پورانی اور پرولے بیان وچہ سوکھ کر دتی اے۔

۲۔ حافظ برخوردار سلمانی والا

ایہ حافظ برخوردار قصبہ مسلمانی چیمہ چٹھہ پرگنہ صوبہ لاہور سے رہن والے سن کچھ لوک اپنا وی تاریخ پیدائش ۱۰۳۰ ہجری سے نے۔ اپنا وی ابتدائی تعلیم پتہ نہیں کہتوں ہوتی البتہ اعلیٰ تعلیم خاص طور سے علم فرائض، فقہ وغیرہ موضع ہری پور پوروی عبدالحکیم پورانی کو لوں پر بھی۔ کچھ لوک عبدالحکیم و ناں توں اپناں نوں عبدالحکیم سیالکوٹی اکھڑے نے حالانکہ حافظ برخوردار عبدالحکیم پورانی واوطن ہری پور سے نے جس سے نال عبدالحکیم سیالکوٹی نوں دور دا وی واسطہ نہیں، علم توں فارغ ہوا کے حافظ برخوردار جہاں آباد چلے گئے اوتھے رہ کے اک کتاب فرائض ورتہ لکھی ایہہ کوائف حافظ برخوردار تے خود فرائض ورتہ ورتہ ورتہ ورتہ دین کیتے نے۔

ایہہ چوڑے فرائض ہندی وچہ جہاں آباد	جاں ہو یا فضل خدا واتے مار کیتی استاد
اس ناں عبدالحکیم ہے ہر بابا وکس مکان	فرائض پر ھیم جس توں ثابت ہوس ایمان
میں بھی وطن پنجاب اے قسمت آندا ٹور	چیمہ چٹھہ پرگنہ صوبہ جب لاہور
قصبوں چوڑے تہمہ ہے مسلمانی ناں	ادہ حافظ دے من بہشت کل وچہ گراں
اپناں شعراں وچوں احساس ہوندا اے جے ہری پور تے جہاں آباد لاہور توں کوئی دور دراز نشا	
ملتان والے پاسے کوئی پنڈ نے ایس کارن دی عبدالحکیم سیالکوٹی وا اشتباہ نہیں ہوندا۔ سید	
شرف احمد شرافت ایس حافظ برخوردار نوں حافظ برخوردار ساکن بچہ چٹھہ لکھڑے تے۔ ہوسدا اے	
مسلمانی واناں بچہ چٹھہ ہوسے یا بچہ چٹھہ مسلمانی دے ناں وا کوئی پنڈ ہوسے۔ سید شرافت پورانی بچہ چٹھہ	
واسوالہ کتھوں لیا اہادی سانوں پتہ نہیں۔	
ایس حافظ برخوردار دیاں صرف تے اے تصنیفاں نے، فرائض ورتہ، قصہ یوسف زلیخا تے	

۱۔ پنجابی ادب دی کہانی، عبد الغفور قریشی ص ۲۲۲۔ عزیز یک ڈپو لاہور

۲۔ فرائض ورتہ مصنفہ حافظ برخوردار قلمی نسخہ مملو کہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری

۳۔ " " " " " " " " " " " "

۴۔ " " " " " " " " " " " "

۵۔ ازکار ذشاہیہ سید شریف احمد شرافت نر شاہی ص ۵۲۔

۶۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ، احمد حسین احمد قلمی نسخہ کتب ہائے ہذا مملو کہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری

نے تے دو بھیاں حافظ بنخورداراں دیاں تصنیفاں اہدے نال ملاندے نے۔ میاں محمد بخش پوری لکھنے
لوکاں نے پتے قصے جوڑے پتے جنہاں سا پر گل دل نہ ڈٹھا حافظ مسلمانوں والے

۳۔ حافظ رانجھا بنخوردار تخت ہزارے والا

ایہہ حافظ بنخوردار حافظ بنخوردار مسلمانوں والے کولوں کوئی سو سال بعد تخت ہزارہ تحصیل بھلوال ضلع
سرگودھا وچ پیدا اہدی ذات رانجھاسی تے رانجھا بنخوردار سے نال مشہور ہويا۔ سید شریف احمد شرافت
نوشاہی اوہناں دی جنم بھوی دستی شاہاں والی متصل تخت ہزارہ دسدے نے پر حافظ بنخوردار خود لیس
گل واکے مصرے بھوگ نہیں پاندا۔ بلکہ برتھانویں اپنا وطن تخت ہزارہ تے ہو جنہاں تھانویں رہندادسد لے
ایہہ حافظ بنخوردار وی اچتے سچا عالم فاضل تے شاعر گزریا لے جنہے اپنے علم فضل سے زور نال کوئی
ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں نے، قرآن پاک و حافظی۔ مدنی تعلیم خدا جانے کتنے ہوئی۔ فیہ اعلیٰ تعلیم
حاصل کرن لئی سیالکوٹ آئے تے ایٹھے بڑا چہرہ کے علم پڑھیا۔ سیالکوٹ وی تعریف وچ لکھنے

ہر خانہ دار افضل ہے عملوں فاضل آباد

ہک فاضل اک شغل فضیلت علمو علم الا

ہر جا سیر مسائل کتب ہر جائے گلزار

ہر گھر صورت حضرتے زیارت کرتوں شاد

ایہہ معنی عالم جانڈے عامی کی دل لا

جو منکر اس سے فضل تھیں اس سے تے کھب

سبھناں جاری کہیں نہ ہووے بھر بھرانے جا

ایہہ فرض کفایہ ادا کرئیں لوکاں راہ دکھا

رب دیوس ایمان سلامت بہشت نصیب کرا

خورد قصور ہشتی ہووے دیوے رب شفا

بدل امن و سا اس اتے نہ ایہہ گل کر ما

کوزہ ہنقہ نمازیاں بھر کر رکھن آپ

اللہ شہر سیالکوٹ کرتوں فاضل آباد

کعبے وانگوں تانلے طالب علموں آ

ہر جا درس کتاب فضیلت ہر جائے تکرار

ہر مسجد وچ ذکر و شغل تلاوت رس قرآن اوار

ایہہ دوم بخارا افضل وچ ظاہر باطن آ

وچ ولایت اوہ بخارا وچ پنجابے ایہ

ایہہ چشمہ شیریں علم جو آوے پی جا

بعد فضیلت احتساب فاضل کراں ادا

اس عاصی جس استادتیں پڑھیا لے کجرا

حضرت کرے شفاعت اوسدی چشمہ اوجا

رہا اس گلزار بہاروں تتی وان لا

ایٹھے نافرمان و ابولمانا ہیں جو سی گلاب

۱۔ سیف الملوک بریاں محمد بخش جلی میں ۱۵۰
۲۔ شرح قصیدہ غوثیہ تصنیف حافظ بنخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد پنجابی ادب کی مختصر تاریخ ص ۳۶۱
۳۔ انوار حافظ بنخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری پ

بعضے قائم اللیل نے وانگوئی مرد خدا - نوں سیر کتاب دوا نرگس وانگ تمام
 ہک جیسے پھر نے سوڑیاں صدر برگے مانند - پیر سعادت مند تھیں ہر اک پڑے بند
 زمین سنگویں بند تو لو حضرت پیر سیا - اغلب قطعہ سیا لکوٹ حضرت پیر تکا

چھوڑ کلف شعر ہے بر خور دار بیان

مسئلہ فقہ و عہد کر لوکاں آکھ بیان

اہناں دیاں تصنیفاں توں معلوم ہوندا اے جے علم دین دا بہت ود اعظم فاضل سی۔ حافظ
 رانجھا بر خور دار اپنے کوائف اپنیاں کتاباں وچ اس طراں بیان کرے نے۔

عاصی و دعویٰ فضل نہ کوئی اکھاں حب انجان ذات رانجھا جانتخت نزار درویش وچ جہان
 حاصل علم کیتا سکولوں مولویاں دے پاس ۷ بخشے رب استاد ان تائیں جہاں قرب آماں
 حافظ بر خور دار نے اپنیاں استادان دے ناں تے حال احوال یاں کئی اشارہ نہیں کیتا

ایتھوں توڑی تے اپنیاں دے حال احوال یاں کئی اختلاف نہیں۔ سید شریف احمد شرافت ہوی
 آکھ دے نے جے رانجھا بر خور دار سیا لکوٹوں علم پڑھ کے واپس نہیں گیا۔ سیا لکوٹوں تحصیل کر کے کجھ

چھر رسول نگر رہیا تے فیر سیا لکوٹ دے کوٹ چٹی شیخاں چلا گیا تے اوتھے لوی وفات پائی۔ رسول نگر
 وچ حافظ بر خور دار نے مندرجہ ذیل کتاباں لکھیاں۔ ایہہ کتاباں قلمی صورت وچ اک ہی مجموعے دی شکل

وچ اسان قاضی عبدالعزیز مالک جدید کتب خانہ گجرات کول دیکھیاں تے کوائف نقل کر بیٹے سن ایس
 مجموعے دیاں بعض رسالیاں وچ حافظ رانجھا بر خور دار رسول نگر واد کر دالے۔

۱۔ ترجمہ قصیدہ بانٹ سعادت عربی زبان دا مشہور نعتیہ قصیدہ اے۔ جیہڑا کعب بن زبیر دی تصنیف
 اے حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نے سنیانے خوش ہوئے تے کعب نوں اپنی چادر انعام دتی۔ اہنا

عربی مشکل تے ادق شعراں دا ایہیہ پنجابی زبان وچ ترجمہ اے۔ حافظ لکھدے نے۔
 وچر رسول نگر دے معنے لکھے ایس قصیدے

۲۔ ترجمہ قصیدہ بدوہ شریف: امام بو صیری دی مشہور تصنیف اے۔ جیہڑیاں بے شمار شعراں تے
 جو کوئی اس وچ غلطی دیکھے اوہ صحیح بتائے

۳۔ ترجمہ فارسی، عربی، اردو، پنجابی وچ لکھے گئے۔ سید وارث شاہ نے دی پنجابی نظم وچ اہد ترجمہ کیتا
 لہ انواع حافظ بر خور دار قلمی نسخہ ملو کہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری۔

۴۔ اذکار نو شاہیہ، سید شریف احمد شرافت نو شاہی ص ۵۲۔
 ۵۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ۔ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری ص ۳۵۴ - ۳۶۴

راقم احمد حسین احمد نے وی پنجابی نظم وچہ اہد ترجمہ کیتا اے۔ پنجابی ترجمیاں وچوں حافظ برخوردار نے پہلی کیتی اے۔ حافظ لکھد اے : ۱۔

شرح قصیدہ برد آکھے رانجھے برخوردارے سلکوٹے وچہ پڑھیا اس نے وطنے تخت ہزارے
۳۔ ترجمہ قصیدہ غوثیہ حضرت پیران پیرے مشہور عربی قصیدے دا ترجمہ پنجابی شعراں وچہ اے
معنی ایس قصیدے لکھے برخوردارے مولویاں توں پڑھیا جا کے وطنے تخت ہزارے
۴۔ ترجمہ قصیدہ روحی : ایہ وی حضرت پیران پیر شیخ عبدالقادر جیلانی داعربی وچہ قصیدہ اے۔
حافظ نے اوہدے وچہ اپنے کو الف درج نہیں کیتے۔

۵۔ شرح اسماء الحسنی : اللہ پاک دیاں نانویں ناواں دا پنجابی ترجمہ۔

۶۔ شرح نودنہ اسم جناب نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم۔

۷۔ شرح یازدہ نام حضرت غوث الثقلین پیران پیر۔

۸۔ شرح بمعہ اسناد نودنہ نام حضرت پیران پیر جناب شیخ عبدالقادر جیلانی رحمۃ اللہ علیہ۔

۹۔ ترجمہ پہلی کاف حضرت پیران پیر۔

۱۰۔ شرح درود شقائق شریف مشہور و طیفہ اے۔ حافظ لکھد اے۔

رحمت اپنی نال کریاں بہت رحیم توں کل رحیماں

رانجھے برخوردار وچہ اے لکھے نے ایہ معنی بھارے

۱۱۔ شرح دعائے گنج العرش، مشہور و طیفہ اے اہدے ترجمہ بائے لکھدے نے۔

کہے غلام محمد ہوسن تخت سوائے

معنی گنج العرش وے پنجابی لکھد وکھائے

گنج اوسدے جیوں گنج العرش سمجھتے تیا

دولت اتے اقلے اندر رکھیاں رب سلامت

سیہ رسول نگر وچہ لکھے حافظ برخوردارے

یاراں شے توے گزے سن جبری تہ سار

ایہ سارا مجموعہ غلام محمد اپنے دوست شے کہنے نے ترجمہ کیتا جیہڑا یاراں سو نوے ۱۱۹ھ

وچہ رسول نگر وچہ مکمل ہو یا : ایتموں ثابت ہوند اے جے حافظ ۱۱۹ھ توڑی رسول نگر وچہ سی۔ رسول نگر

رہ کے حافظ برخوردار چٹی شیخاں متصل سیاکوٹ چلے گئے حضرت میاں محمد بخش ہوری لکھدے نے

ہر بہر بیت اپناں دامٹھا جیوں مصری وی گٹی

رانجھا برخوردار صفت گور جنہاں وی چٹی

میاں محمد ہوریاں ذات رانجھا لکھد کے مغالطہ دور کردتا اے۔ چٹی شیخاں وچہ دفن حافظ برخوردار

۱۱۹ھ، ۱۲۰ھ، ۱۲۱ھ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ، قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری ۱۲۵ھ - ۱۲۶ھ

۱۲۰ھ سیت الملوک میاں محمد بخش جلیہی سن

رانجھا ذات والسی تھے رانجھا بنخوردار رسول نگر والا تھے تخت ہزارے والا بنخورداری اے سید شریف احمد
شرافت ہوئی آکھدے نے۔ حافظ بنخوردار چٹی والے واکوئی ثبوت نہیں تھے اوہناں واکوئی شعر
موجود نہیں۔ ایہہ اوہناں دی ٹہلے ایہہوں وڈا ثبوت ہو رکی ہو سکدا اے۔

ایسے رانجھے حافظ بنخورداریاں ووجہاں تصنیفاں دی نہرست ایہہ وے۔
۱۲۔ قصہ یوسف زلیخا: حافظ بنخوردار مسلمان والے ہاں اوہناں دی یوسف زلیخا واقعہ پنجابی نسخ لکھیا
اے۔ مولوی دلپت پھیروی لکھدے نے۔

دونوں حافظ بنخوردار تے دونوں حافظ قاری ووجہاں لکھدے یوسف وے قصے پائی بنخورداری
۱۳۔ قصہ مرزا صاحبان: حافظ بنخوردار مسلمان والے دی طرز تے اوہناں دی مرزا صاحبان واقعہ پنجابی نظم
وچ لکھیا قلمی نسخہ ساڈے کتاب خانے وچ موجود اے۔

۱۴۔ سستی پتوں بسی پتوں واقعہ چیرا حافظ بنخوردار مسلمان والے وے ناں تے مشہور اے۔ اصل
وچ اوہ ایسے رانجھے بنخوردار دی تصنیف اے۔ سن تصنیف ۱۱۸۶ھ وے، قصہ ناپیدی سی ۱۳۲۲ھ وچ
انڈر پریس سیکورٹ توں اک محرف ایڈیشن شائع ہویا۔

۱۵۔ قصہ میر رانجھا: سی حرنی دی طرز تے وے میر رانجھا مصنفہ حافظ بنخوردار دی قلمی نسخہ راقم احمد حسین
وے کتاب خانے وچ موجود اے۔

۱۶۔ حکایت پاک رسول دی: قلمی نسخہ ڈاکٹر وحید قریشی تے راقم وے گھر موجود اے۔
۱۷۔ قصہ بی بی ناظمہ: قلمی نسخہ راقم وے گھر پایا ہویا اے۔
۱۸۔ جنگ نامہ امام حسین: ایہہ وے وچ کل شعر ۱۲۳ نے۔ ۱۲۲۳ھ وچ لکھیا ہویا مخطوطہ ساڈے
کول موجود اے۔ حافظ لکھدا اے۔

رانجھے بنخوردار دی محنت ہمو وے قبول قبر وے وچ تاریک جا دیو ایہو وے کول
۱۹۔ رسالہ نادریہ: فراغی وڈی وے جواب وچ وڈے وے متعلق مسائل وچ لکھتے نے۔ کل شعر
تے قلمی نسخہ ساڈے کول موجود اے۔

۲۰۔ پرغہ نامہ و نصیحت نامہ
۲۱۔ باران ماہ

۲۲۔ انواع حافظ بنخوردار: حافظ بنخوردار دی معرکہ الارا تصنیف اے ۱۱۶۶ھ وچ لکھی گئی۔ سن

۱۔ افکار نوشا ہدیہ سید شریف احمد شرافت نوشاہی ص ۵۲۔

۲۔ قلمی نسخہ ہائے مملو کہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری۔

ایس طراں درج اے۔ م

یاراں سے سال چھتر گئے ہے ہجرت کج
تاں تسبیح مرتب ہوئی لعل جو امیر بجز
ایہ انواع بخوردار علم فقہ و اک مکیل انساٹیکلو پیڈیا اے۔ جمہرا اک طرف حافظ سے علم فضل
وی نشان وہی کر اے تے دوجی طرف علم و حکمت و اک و طبعی راسرا انخر از اے۔ حافظ بخوردار نے
سائل سے اک اک عنوان تے پورا اک اک رسالہ بلکہ اک اک کتاب لکھ دی اے۔ انواع و چہ درج
کتاباں تے رسالیاں سے ناں ہیٹھ لکھے جانے۔

۱۔ شمس العلوم	۲۔ بحب العلوم	۳۔ فقہ جمال	۴۔ مسئلہ بانگ و نکاح
۵۔ مفتاح السنی	۶۔ نجات المسلمین	۷۔ شرف النکاح	۸۔ تنبیہ
۹۔ رسالہ نماز	۱۰۔ نہر العلوم	۱۱۔ رسالہ سایہ اصلی	۱۲۔ میزان شریعت
۱۳۔ مفتاح الفقہ	۱۴۔ شرح الحدیث	۱۵۔ رسالہ بوبل نماز	۱۶۔ رسالہ نماز
۱۷۔ شرح خلاصہ کیدانی	۱۸۔ شرح خلاصہ کیدانی	۱۹۔ مفتاح السعادت	

سچ ایہ ہے بلاشبہ حافظ بخوردار مسلمان والا بڑا شہسوار اے۔ پڑھا نظر رانجھا بخوردار وی دہ
توں کے پاسوں کھٹ نہیں بلکہ ادب سے توں بہت اچاتے سچا شاعر اے۔ جنہوں بہر موضوع تے اکو چہا
عبور اے۔

ساڈیاں تاریخ تے تذکرہ نویسوں نے حافظ بخوردار اے حال احوال اک وجہ سے حال
احوال ناں خلط ملط کرتے۔ اسوں ہر اک داویر دا کھول کے کردتا اے۔ بہتا مغالطہ حافظ بخوردار
مسلمانی والا تے حافظ بخوردار رانجھا تخت ہزارے والے وچ سی۔ ہر اک وی صورت واضح ہو گئی ہے۔
حافظ بخوردار مسلمان والا دکھرا اوس اے تے حافظ بخوردار تخت ہزارے والا تے رسول ناک والا تے
چھی شیتھاں والا تے دستی شاہاں والا اک ای اوس اے۔ تصنیفاں وی فہرست اوتے درج ہو گئی اے۔
حافظ بخوردار وی شاعری تے فن پاسے اسوں کھول کے گل کتھ نہیں کہتی کیوں ہے ایہ ساڈا موضوع
نہیں سی۔ بہر حال ایہ متی پرونی گل اے۔ جے ایہ دونوں شاعر حافظ بخوردار مسلمان والا تے رانجھا بخوردار
تخت ہزارے والا اپنے اپنے دور سے نائندہ شاعر سن۔ اسوں سے کلام نئے فن وچ ادو ساریاں
خوبیاں موجود تے جمہریاں اوس سمے دیاں اچیاں شاعراں سے کلام وچ پایاں جانداں نیں۔ ایہ وجہ
اے جے دوہناں بخورداروں سے کارنامیاں نوں ہر دور تے ہر سمے وچ سلا ہا گیا۔

افسوس اہناں سے اپنے حال احوال ای میسر ہوئے جیڑے لکھ دتے گئے اہناں وی حیاتی

یاسے ایدوں و دوسرے معلومات کہ دھروں نہیں لکھے۔ حضرت میاں محمد بخش پوری لکھدے نے:

حافظ بنخوردار جو آپار انجھے چھٹے والا

اس نے وہی فیضان الہی علم فضل توں پایا

شعر اس دے جیوں و انجھری لکھے یا سخن دی

حافظ بنخوردار سید ابلیل باغ سخن دی

رانجھا بنخوردار مصنف گور بہناں دی چٹی

ہر بہت اہناں و امٹھا جیوں مصری گٹی

حافظ رانجھا بنخوردار و ارسالہ بوبل نماز

حافظ رانجھا بنخوردار اپنے ویلے واک و ڈاک عالم فاضل تے قادر الکلام شاعر ہویا اے جنہوں
علم و فضل تے شاعری تے اپنا عبور سی جے اوکھے توں اوکھے شرع تے دین تے مسئلے بڑی بے تکلفی
نال ٹھیکہ پنجابی زبان ویاں شعراں وچ بیان کردا جاندا اے۔ اوہناں دی مشہور تصنیف انواع حافظ
بنخوردار اسلامی آئین تے مسلیاں تے اک پورا پورا انسائیکلو پیڈیا اے۔ ایس ساری کتاب میاں سالیان
وہی تفصیل اسان اوہناں دے حال احوال دے سلسلے وچ درج کردتی اے۔ ایسے صرف اوہناں دے
اک رسالہ بوبل نماز باسے کچھ دسن و انجیال اے۔ جیہڑا انواع بنخوردار وچ پندرہویں نمبر تے درج
اے۔ انواع بنخوردار دے ساکے رسالے پنجابی نظم وچ لکھے گئے تے ساکے رسالے انواع بوبل
عبداللہ پوری دی تقلید وچ لکھے گئے تے۔ ایہہ رسالہ بوبل نماز پنجابی نثر وچ اے۔ ایس لحاظ نال
خاص اہمیت رکھدا اے۔

حافظ بنخوردار وازمانہ ادہ زمانہ اے جدوں اردو تے پنجابی نظم وچ تے بہت کچھ لکھیا جا رہیا
سی۔ پر اردو نثر تے پنجابی نثر واناں نشان موجود نہیں سی بلکہ اوس سے اوہناں دوہاں زبانان وچ لکھیا
ہویاں پنج چار سطران دی نہیں ملدیاں۔ سچی کہ پنجابی نظم وچ لکھیاں ہویاں کتاباں دے عنوان تے سرخیا
دی فارسی نثر وچ لکھدیاں جانڈیاں سن۔ پنجابی نثر وچ نہیں سن۔ اوس ویلے پنجابی نثر وچ اک مستقل
رسالہ یا کتاب دا ہونا اک واقعی عجیب گل اے۔

پنجابی نثر باسے اچ توں کوئی اک سال پہلاں ساڈے محترم دوست سید شریف احمد شرافت
ہوراں حضرت نوشہ گنج بخش دے پنج و غلط پنجابی نثر وچ لکھے ہوئے کہہ آندے۔ اوہناں نوں مرتب
کر کے شائع کیتا گیا۔ راقم بندہ احمد حسین نے اوہ دے تے ویباچ لکھیا۔ حضرت نوشہ گنج دا وصال ۱۰۶۲ھ
لے پنجابی ادب کی مختصر تاریخ قریشی احمد حسین احمد ص ۱۵ شریف التواریخ سید شریف احمد شرافت خاص نسخہ ملکہ مصنف

وچھ ہو یا ایس لحاظ مواظظ نوشتہ پنجابی نثر دی سب توں پہلی کتاب اے۔

مواظظ نوشتہ پیرے ڈیہر چھ بعد پنجابی نثر وچ لکھی ہوئی کوئی اک ادھ سطر وی نہیں ملدی۔ ایس لحاظ نال حافظ رانجھا برخوردار و ایہہ رسالہ پنجابی نثر دی دوجی کتاب اے۔ جیہڑی پنجابی نثر وچ لکھی گئی۔ سوائے مواظظ نوشتہ ایہہ سہ مور کوئی نثر دی کتاب نہیں ملدی۔ جیویں اوپر ویسا گیا اے جے ایہہ رسالہ انواع برخوردار و اک رسالہ اے جیہد انمبر پندرھواں اے۔

قلمی نسخہ: بوبل نماز و اقلیمی نسخہ ساڈے ساڈے وے۔ ابا دو جانشینہ اچ توڑی کدہرے نظر نہیں آیا ایس نسخے واسائرتہ ۱۲ x ۸ ۱/۲ تے اندر واسائرتہ ۸ x ۵ اے۔ کتاب وے کل ورق سات (۷) سنے کشمیری کاغذ نہایت عمدہ، سفید، رگڑیا ہو یا اے جھدے وچہ اک خاص چمک اے۔ جیہڑا اوس ویلے و فن وی نشان دہی کردا اے، کتاب خط نسخ عربی وچہ جلی قلم نال نہایت خوش خط لکھی گئی اے یاہہ خط خوش خطی دیاں نمونیاں وچہ درج کرنے وے لائق اے۔ عنوان شگرت نال لکھے ہوئے نے اتے پنجابی دیاں کتاباں عربی خط نسخ وچہ ای لکھیاں جان دیاں سن۔ کتاب تے سرخ سیاہی تے نیل نال جدول وی بنائے ہوئے نے ایس رسالہ وے آخر وچ سن تخریر وچ نہیں۔ البتہ انواع برخوردار وے آخر وچ سن تخریر ضرور درج اے۔ کتاب دا خانہ ایس طراں وے :-

”تمام شد بعون الملک المنان نسخہ متبرکہ کہ در زبان ہندوی مسمی با انواع و رسائل فقہ از تصنیف حضرت حافظ برخوردار عرف رانجھا رحمتہ اللہ تعالیٰ و علی اجبابہ از دستخط فقیر زین العابدین ولد میاں نور احمد بن میاں معزم الدین عرف مخدومانہ ساکن خاص پنڈوان خاں اول ماہ محرم روزہ چہار شنبہ بست دوم ماہ اسد وچ روز بدہ وار بوقت پیشین در مسجد سرفراز خاں کمو کھرہ لٹے پاس خاطر خود تخریر یافت۔“

۱۳۰۳ھ ۱۳۰۳ عیسوی تخت ۱۹۱۰ء۔ اخیر تے تے مہراں لگیاں ہویاں نے۔ جنہاں وچ زین العابدین کاتب واناں لکھیا ہو یا اے۔ حساب نال سہ ہجری تے عیسوی تے تخت و اجوز نہیں ملدا۔ رب جانے گل کی لے۔ رسالہ بوبل نماز و اسن تصنیف وی درج نہیں۔ البتہ انواع وے اک رسالہ بحر العلوم وچہ سن تصنیف درج اے۔

یاراں سہ سال چھتر گزے ہجرت بچھ تاں تسبیح مرتب ہوئی بعد سہ ہجرت بچھ یاراں سہ چھتر (۱۱۷۶ھ) سن عیسوی (۱۷۶۲ء) وے برابر اے۔ ایہہ اورنگ زیب عالمگیر دی وفات وے بعد وازمانہ اے۔ ایسے سال حضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی فوت ہوئے سن۔ ہو سکدا اے بوبل نماز وی ایس سال یاں ایس سال وے اک دو سال اگے لکھیا گیا ہوئے۔

بول نمازواتن واعکس زوٹوں اسیں شامل کرے آں تاں جے اصل چہ پیمانے سے اس
 سے دی زبان سے ننگ وے نال نال فن تحریر وی اوسی شکل و چہ دیکھیا جاوے
 اخیر نے حافظ برخوردار نے لکھیا ہے :

تمام شد رسالہ بول نماز، خزانہ المعلوم اتے مطالب اتے مفتاح اتے خلاصہ کیانی اتے
 شرح الیس دی۔ اتے ہر ایہ اتے وقایہ اتے خلاصہ اتے مفتیق اتے ہور کتاباں وچوں کڈھے نے۔
 جھتے شک پورے وڈیاں کتاباں دیکھوے۔

حافظ برخوردار جدید تحقیق وانگوں الیس کتاب وے مآخذ وں وے نے ایہ نال فقہریاں
 مشہور کتاباں وے نے چہ پیاں اوس سمے پڑھایاں جانیاں سن۔ یاں مولوی لوک اوہناں وچوں
 مسئلے و سارے سن، ایہوں حافظ برخوردار وے علم و فضل و اوی اندازہ ہوندا ہے۔ جے اوہ علمی کتاباں
 وے واہ واجاٹوں سن۔

جیوں نال توں ظاہر ہوندا ہے۔ الیس رسالے وچہ نماز وے مسئلے درج نے۔ اوس سمے
 رواج سی جے لوکاں نوں گل سمجھان لئی اپنے آس پاس دی شبہاں نال گل سمجھانی جاندی سی۔ جیوں
 شاہ حسین اتے حضرت بلکھے شاہ ہوراں تصوف وے ڈوہنگے مسئلے چرخے تے چرخے وے لواہت
 نال سمجھائے نے جے انسان واد وجود چرخے تے الیس چرخے واکتیا ہویا کم اوہدے عمل نے۔
 ایسے طراں حافظ برخوردار ہوزاں نماز وے مسئلے، وائیاں وے بول وانگوں وے تے۔ فرض، سنتاں
 واجب، مستحب، مکروہات وغیرہ دی گنتی ٹوپیاں دی گنتی وانگوں وے الے جیوں پنڈاں وچہ بول
 بہندالے تے لوک بول مندے نے۔ ایہ اک نواں طریقہ تے زان وٹھنگ لے چہ طراں حافظ برخوردار
 ہوراں پیدا کیتا ہے۔ تے حافظ برخوردار ہوراں تے ای ختم ہو گیا،
 کتاب واخلاصہ رانج لے۔ رانجھا برخوردار مند لے :

- ۱۔ پائی فرضاں دی پائی چار ٹوپے یعنی وضو وے فرض چار نے
- ۲۔ ترے پایاں تے اک ٹوپہ سنتاں واکتیاں تے اک = تیراں سنتاں وضو دیاں
- ۳۔ پنج پایاں مستحباں دیاں پنج پایاں وپہ وے برابرے وضو وچہ وپہ مستحب نے
- ۴۔ پنج پایاں مکروہاں دیاں پنج پایاں برابر وپہ وے وضو وچہ وپہ مکروہ نے
- ۵۔ پونیاں چار پایاں فرضاں دیاں پونیاں چار پایاں برابر پندراں وے نماز وچ فرض پندراں نے
- ۶۔ پنج پایاں تے اک ٹوپا واجیاں واکتیاں تے ٹوپا برابرے ۱۱ وے نماز وچہ اک واجیات نے

۷۔ پونیاں ست پایاں سُنتاں دیاں پونیاں ست پایاں سُنتاں دیاں سے برابر نے نماز و چہستانی سُنتاں نے
 ۸۔ پونیاں چھ پایاں مستحیاں دیاں ایہہ برابر تیری (۲۳) سے نے مستحب نماز سے نے
 ۹۔ پونے چار من کچھ مکر دیاں سے کل گنتی سنہ بندی اے پونے چار من کچھ و مفہوم واضح نہیں
 ۱۰۔ ترے پایاں تے دو ٹوپے حرام نماز سے ایہہ برابر چوڑاں سے نے چوڑاں گلاں نماز و چہ حرام نے
 ۱۱۔ من پکا مفسد نماز و پکامن اکتالی (۴۱) سے برابر اے اکتالی گلاں نال نماز و مفسد و جاندی اے
 ایسے طراں حاقظ بر خور وارنے وضو تے نماز سے فرض و اجبات، سُنتاں تے مکرہات تے
 مفسدات کھول کے تفصیل نال دتے نے۔ بیان و انداز بڑے ٹھیکہ پنجابی معاشرے واپتہ نواں و سدا
 اے۔ ساویاں ساویاں لفظاں و چہ شریعت تے فقہ و بڑے سوہنے مسئلے دتے نے۔ چہڑے ہر
 مسلمان نوں زبانیاں یاد ہونے چاہی سے نے۔ کیڈا چنگا تے سوہنا و بلاسی۔ جدول اہناں گلاں و
 چہ چاہی۔

ادبی لحاظ نال وی ایہہ چھوٹا چہہا رسالہ بڑی اہمیت و اہمک اے۔ اک تے پنجابی نثر و ادب
 ہونے پاروں و سدا اے۔ جے پنجابی نثر و ادب گیا او کیوں لکھی جاندی سی۔ تے اوہدے و چہ کی
 کی خوبی سی۔

ایسے رسالے واپور اتن اسیں شائع کرے ہے آن تاں جے ایہہ عظمت و نشان جہدے
 تے پنجابی نثر و ادب رکھی گئی۔ ہمیشہ ہمیشہ لئی محفوظ ہو جاتے۔ دو جا ایسے و چہ و سچ گلاں فیر اک ارق
 ساویاں بھیناں بھراواں نوں یاد ہو جان۔
 اللہ میاں سب لوکاں نوں نیک کم کرن دی توفیق دے۔ آمین

احمد حسین احمد

۴ مارچ ۱۹۷۳ء - گجرات۔

رسالہ بوهل نماز دا صحت نامہ

صفحہ	مطر	غلط	صحیح
۶	۲	وانگوں	ورگے
۸	۲۴	اوکھا دی	اوکھا ای
۱۱	۵	مانوں	مانوں
۱۱	۹	نوکان	لوکان
۱۱	۱۸	کھوتر لھاتر	کھوتر کھاتر
۱۲	۳	ہتھ لکھی وچ	ہتھ لکھی کاپی وچ
۱۵	۱۱	ماشائے	حاشائے
۱۷	۲	نوشتہ پیر دی	نوشتہ پیر دی سمجھاوونی
۱۷	۷	متعین	تعین
۱۷	۲۴	اے کتاباں ورتدے	اے کتاباں ورتدے رے تے
۱۸	۸	پکی روٹی وانگوں ای سی	پکی روٹی وانگوں ای مشہورسی
۱۸	۱۵	کاڈھ کڈھے	کاڈھ کڈھے لٹھے
۱۹	۱	علماواں	عالماں
۱۹	۱۰	مقرر کیتا	تعین کیتا
۱۹	۲۱	علما وائے	عالماں
۲۱	۱۷	فریندر پال	فریندر پال
۲۲	۱۹	جسدی فہرست ہیٹھ درج کیتی جارہی اے	حذف سمجھا جائے
۲۴	۲۱	شاندار آجے	شاندار روایت آجے
۲۸	۱۴	مقدمہ الانوار ایک حنفی	مقدمہ الانوار اک فقہ حنفی
۳۴	۵	اک کتاب غلطی نہیں	اک کتاب دی غلطی نہیں
۳۴	۱۷	سید علوی سے	سید علوی تھے
۳۵	۱۵	محفوظ	مخلوط
۳۶	۶	اک دو نیں	اک دو نہیں
۳۶	۲۰	بچہ چھتہ والا	بچہ چٹھہ والا
۳۷	۲	سلمانیا والا	سلمانیا والا
۴۰	۸	حب	جٹ
۴۰	۹	سکولوں	سکولوں
۴۰	۱۳	سیالکوٹ دے کوٹ	سیالکوٹ دے کول
۴۱	۱۹	سبھ	بیٹھ
۴۵	۶	اھدا دوجا نسخہ آج توڑی	اھدا دوجا نسخہ سوائے اک پور دے آج توڑی

رسالہ بریل نماز و متن و عکس (قولہ)

0.

3

سُبْحَانَكَ يَا مَنْ لَا يَمُوتُ وَلَا يَمُوتُ لَيْسَ بِسُبْحَانَكَ يَا مَنْ لَا يَمُوتُ وَلَا يَمُوتُ

پي جي حمد خدا يدي اتي درود محمد صلي الله عليه وسلم يوهل نماز وارا پنجا برخورد

مندا پا ئي فرضاندي فرض وضو دي چهار ني اول مه داد هو و نان والا ندي جني نهين

هادي قائل اتي دونه کتاندې وچ فرض هي دو جها هتبا نداد هو و نان امر کان تا کفر

ترجها سم چوتها حصه ستردا کر نان فرض هي چوتها پيراندا هو و نا کتبان تا کفر فرض هي

تري پا يان اتي ان تو پاستان دانستان اندر وضو دي تير هان ني اول بسم الله

کري دو جبهه دونون هترو و نتيان تا کرد هو ني تري جي مسواک کر نان چوتري مه وچ

چو پا و نان پنجوين تک وچ پا ني پا و نان چهيوان هر لنگ نون تري و اتر ده و و نا

ستون نيت وضو دي کري اتهوين خلال داهره دا کر نان، نافون خلال انگليان

هتبا پيراندا ياندا کر نان دستوين مسح سامري سردا کر نان يانر هوين مسح

دوهان کتاند اکر نان يانر هوين ترتيب جيره قران وچ اوس طور د هو و نان

تير هوين پيا کري ده و ني پنج پا يان مستحبا نديان مستح و ضو وچ و ني

اول جدا شروع کري اعوذ بسم الله نال سلا نيک پهر نان دو جها هر قبيله و ل کر نا

ترجها سبي پاسون هر لنگ ده و و نان چوتها کله شهادته اتي درود هر لنگ نال

منان ياد عاين وضو يان هر لنگ نال پهر نيان پنجوان انکو تهي هلا و ني جيکرو

هو و ي پهر يدا الا هتا فرض هي چهيوان مسح ده و ني دا کر نان ستوان هر لنگ نو

كما قال الله تعالى يا ايها الذين امنوا اذا قمتم الي الصلوة فاغسلوا وجوهكم وايديكم الي المرافق وامسحوا

برؤسكم وارجءكم الي القعبين !!

دھو کي هته په پير تان اٿهوان پهر وٿيان تي چڙهان هته نال پاتي په پچاوان تان فائوان^۱
 مهنون مٿي ولون اتي هٿا تون پير انديان اٿڪيان ولون اتي ستر نون مسدي
 وقت اڪي ولون شروع ڪر تان رسوان زبان نال نيت وضو ڪري ڪرني يا رهوان اٿي^۲
 وضو ڪر تان بارهوان رکهندا پاتي وضو ڪرا هڪي پينان تير هوان شڪر تان وضو^۳
 ڪر تان چوڊوان تازه وضو هر نماز واسطي ڪر تان پنڊهر ان پچي وضو ڪري مه ولان^۴
 ڪرني ڪلم پهر تان سولهوان اڪي وقت دي تيار ڪري وضو ڪري ڪرني ستار هوان ڪوراهه پچي^۵
 نال پر ڪر هٿان اٿهاروان ان ڪنڪه پچي وضو ڪري ڪرني انهيوان پچي وضو ڪري^۶
 ده واري در وڊ پهر تاو ڍهه وان پچي وضو ڪري تير واري اٿا اٿر لٽاهه پهر تان پنج^۷
 پاڻان مڪرو هانديان مڪروه وچ وضو ڪري ويهه ني اول هته نون ناهو نيڪي مٿ تهن^۸
 پلي لينا جتي مٿ هين اتي وهه پلي ڏاهه تان نال پچي نهو وي جيڪر وهه پلي ڏا^۹
 هو يڪا دهوني سنت هين جيڪر يقين پلي ڏاهو ويڪا دهوني فرض هين دو جا ڪر تان^{۱۰}
 دنيا وي وضو وچ ڪر تان ترمجا پاتي بهت ويتان هر نڪ تي يا تر نه تهن وڊهه نڪ^{۱۱}
 دهوتان چوتها مه تي جهتي پاندي مارني پنجوان جهرها پاتي وچ دهني ڪرم مو^{۱۲}
 وچ پهاندي هسي ندي اس نال وضو ڪر تان جهيوان اکهن اتي هوتهان نون وقت^{۱۳}
 وضو ڪري بهت ڪه تان ستوان نڪ نون هته سچي نال سنڪ تان اٿهوان جا ڪا پلي^{۱۴}
 وچ استنجا ڪر تان فائوان جاء استنچي وي وضو ڪر تان رسوان جا ڪا بولدي وضو ڪر تان^{۱۵}
 يار هوان نڪ تي مه وچ ڪهي هته نال پاتي پاوان يار هوان ڪوراهه اپنان هوي^{۱۶}

ندي تير هوان تزيوارين نهي گت هر لنگ نون د هو تا چود وان رمال استنجي
 والي نال لنگ وضودي پو حهنين پند هر وان پتل دي پهاندي نال وضو کران
 سو طهوان کهي پاسيد ولون شروع کران ستار هوان تکرار مسح سردا کران
 اتحار وان پلني اندر تخکنان اني هوان پا اندر پهوک مارني وي هوان پنجويچ
 سن گگان پونيان چار پا پان فرضه نديان پندران فرض وچ نماز دي
 هيني سب ني وچ نماز دي اتي الله نمازون ني باهر اول وقت پچهانان دوجها
 جسا پاک کران تريجا کيرا پاک رکنا چوتها جا کا پاک کرني پنجوان دهني تالو
 تا کر گگان مردان نون اتي عورتان غلامي نون پيت پت مردان نالون اتي اصيوان
 عورتان نون سرتان کتيان تک هتهان پيران نون کتيان تي ويني باجهون فرض هوان
 مقبل اول ليا و نان ستوان نيت کرني اتهوان تک کيرا ولي اگهي اوه فرض هوان
 وچ نماز دي هين اوه ست ني اول قيام کران دوجها قرايت پهرني تريجا رکوع
 کران چوتها سجده کران پنجوان قعد پچرا کران جهوان ترتيب محکم کهي
 اندر انهان مکاني جي ائک واري انوندي هين اندر هر رکعت دي يا اکو
 انوندا هي اندر سارني نماز دي ستوان باهرا و نان نماز دي اپني کمال پونيان
 جهي پائيان پندر وضودي هين اتي اوه تري هين اتي اوه تري هين اول بول
 دوجا و دي تريجا مذي چوتها مذي پنجوان سنک مثانه جهوان خون استجا
 ستوان غايط اتهوان واؤ ناخوان صفره دستوان طعام ياب يادار ويا هوان

خون حیضد اجاھروان کیرا قہر و ان پون یالو ہو جسی تہین چودوان ککا یا ^{۱۲}
 جوکن تہی نال دردی باھراوی پندھروان پلے صاف جون بگیون تہین یا ^{۱۳}
 تہی باھراوی سو طھوان مہ پھر کی قی اوی ستارھوان سونان تکیہ نال اتھاروا ^{۱۴}
 بیھوشی انھوان دیوانکی ویھوان باد صریح اکھوسیتے غالب یا ویھواخذ ^{۱۵}
 قہر بالغدا اندر نماز رکوع اتی سجد والید ^{۱۶} ترویھوان مباشرتہ فاحشم ^{۱۷}
 پنج یا بیان قی ال کتوبا واجباندا اول قرایت دایھرنان دور کاتان اول دیان ^{۱۸}
 دو جا الحمد پھرنان واجب ہے ترکیباً الحمد اکوامری پھرنان واجب ہے چوتھا مقدم ^{۱۹}
 کرناں فاتحہ دا پڑ سورتہ دی واجب ہے پنجان اول دیان وح فاتحہ نال سورتہ جو ^{۲۰}
 یا تری ایٹان چھوتیان یا ال آیت و دی واجب ہے چھوان لفظ اکبر اسم صفتا ^{۲۱}
 و چون حاصل سمر ذات نال گھنا واجب ہے ستوان بیہرستان اولد اجھو رکعتان ^{۲۲}
 ائی ترنہ رکاتان وح واجب ہے انھوان الحیات پھرنان دو قعدیان وح واجب ^{۲۳}
 نانوان ولجیدی جا کالیا و نان واجب ہے رسوان باھراونان نال لفظ سلامد ^{۲۴}
 واجب ہے یا رھوان دعاء قنوت و تران وح پھر فی واجب ہے یا رھوان اوچی جا ^{۲۵}
 قرایت اوچی پھر فی امام نون واجب ہے تیرھوان هولین جا کاقرایت پھر فی امام نون ^{۲۶}
 واجب ہے چودھوان رعایت کرنی ترتیب دی اندر انھان فصلان دی جی دو ^{۲۷}
 اندر ہر رکعت دی اتوندی یا ہین جیوین دو سجد ہین انھان چودان واجب ^{۲۸}
 و چون جی ال واجب پھل کی چھدی سجدہ سھودا واجب ہے امام اتی ائی اکی ^{۲۹}

اتي وقت ست واجب هيٺ جي انهن اندي ترك ٿي سجدو سجدو واجب ناهين اول چيپ
 ڪرهنان مقتديدا وقت پهرين امامدي واجب هي روحا متابعت ڪرني امامدي
 پچي تڪبير تحريري دي اڀر ڪيپي حالتي جي رلي امام نال پهانوين اوه فعل نماز وچ
 معتبر نهوي جيون قومي اندر يا سجدو اندر ڪوئي امام نال رلي قوم رلي سجدو
 شمار اندر ناهين تريچيا سجدو تلاوت واپر امامدي اتي منفرد دي واجب هي
 چوتها تڪبير ان زائد دوهان عيدان دي ان واجب هيٺ پنجوان تڪبير ان دوهان
 رکوعان دي ان عيدان اندر واجب هيٺ چھوان دهل رکوع اتي سجود اندر تسبيح
 دادر واجب هي ستوان بجا لياوتان سجدو سجدو واجب هي انهن سنتا واجب
 وچون جي هڪ واجب سهونال ترك ڪري سجدو سجدو واجب ناهين پونيان
 ست پاين سنتان دي ان سنتان وچ نماز دي ستا ئي اول اوتهان وٺان دوهان
 هٿاندا وچ تڪبير تحريري دي دوجهي اوتهان وٺان دوهٿاندا وچ دعاء قنوت
 دي تريچي اوتهان وٺان دوهٿاندا وچ تڪبير ان دوهان عيدان دي چوتها
 ڪهلا مران انڪلياندا انهن جا ڪا وچ پنجون ٿن پهرين جهون رکهنان هٿ سجدو
 اوپر ڪي دي ستون تڪبير ان اوڻي جا وٺي ان ڪهنان اٿهون تسبيح
 رکوع دي ان تري واري اڪهنيا نانوئين دوهان ڪور يا ندي اڪرنان وچ رکوع
 ستون انهن دوهان جا ڪا وچ انڪليان ڪهلا رنيان يا رهون قوم ڪرنا
 بارهون جلسه ڪرنا ٿر رهون سجدو ڪرنا اوپر ستان لنگاندي چود

تشيحيان تری سجدید یان اگھنیاں پندھروین درود اُپر سولدی پچھی اگھیا
 ۱۶
 دی اگھناں سو لھوین دعاء پچھی اگھیا تدی واسطیہ اپنی اتی واسطیہ تمامیا مسلا
 ۱۷
 ناندی مکی ستارھوین سبھی کھبی سلام دیونا اتھارھوین اوچی کھناں امام نون
 ۱۸
 تکبیر اندا انیھوین متصل جانتان مقتدی اتکبیر امامدی نال ویھوین
 ۱۹
 متابعت کونی مقتدینون امام نال اندر باقی مکاندی اگھوین اعوذ پھر نان بانہ
 ۲۰
 ھولین پھر نان اعوذ تر یھوین بِسْمِ اللّٰهِ پھر فی پچھی اعوذی چو ویھوین
 ۲۱
 ھولین پھر نان بِسْمِ اللّٰهِ دا پنجھوین امن کھناں امام نون اتی منفرد نو
 ۲۲
 اتی مقتدینون اندر نماز اچھی دی چھپھوین سَمِعَ اللّٰهُ مِنْ حَمْدِ اَکھنا
 ۲۳
 امام نون اتی مقتدینون رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ اگھنا اتی دووین اگھنیاں منفرد نون اندر
 ۲۴
 ھر نماز دی سکتیسوین کھیا پیردھاکی اتی بیتھان اتی سجا پیر کھلا رگھناں اندا
 ۲۵
 قعدیدی مردان کارن اتی عورتان واسطیہ چتر کھبی تی بیتھان سبھی پاسے پیر
 ۲۶
 نکالنیہو نیاں چھپی پایا مستحبا ندیاں تری مستحب نماز دی اول سبھی
 ۲۷
 ھبے ول نو یگھناں دو جامہ نون کجناں وقت ایاسیدی تر چھا کھنک نون دفع
 ۲۸
 گران جتھون تا کر طاقت ھیہ چونھا تر نہ ایٹان تھین وده قرابت بہتر پنجوان
 ۲۹
 پچھی الحمد دی وانکون قاریان دی قران پھر نان چھپھوین سر تی کند برابری کر گیا
 ۳۰
 وچ رکوع دی ستوان رگھناں دوھان کور دیا تدا اکی دوھاھتھانندی اتی رگھناں
 ۳۱
 نک راکی مہید کار سجدید اٹھوان الت اس ترتیب را کر نان وقت اٹھند

کارن

Marfat.com

کارن قیامدی فاقوان سجد کرنان وچ دوھان ہتھانندی دسوان مہ انکلیان
 ہتھ پیرا دیان داقیل ول کرنان یار ہوان نان پوچھنات مٹی داتی مہر کید اکی
 سلامدی یار ہوان چیدی وقر دوقہ پیران وچ رکھنی اندر قیامدی تیر ہوان
 رکھن دوھان ہتھاندا اپر پگاندی اندر قعدیدی چور ہوان بہیر نان
 مہد اسپتی کھی ول وقت سلامدی اید چودان مستحب عام ہین اتی تون مستحب
 خاص ہین اول اوتھاوتان دوھان ہتھاندا وقت تکیر تحریر دی اتی وقت
 دعا رفتوندی اتی تکیران دوھان عید اندیان برابر کٹانندی واسطیہ مرداندا
 اتی واسطیہ عورتانندی برابر موھندیانندی اتی صفا مروہ دی اتی وقت جنتی
 حجر اسود دی اتی وقت عرفات دی اتی وقت برہی الجمار دی دو جہار کھنا
 دوھان ہتھاندا اہیتہ دھنہ دی واسطیہ مردانندی اتی اپر سینہ دی واسطیہ عورت
 تانندی تریجھا کھد نان دوھان ہتھاندا ابوھلیان تھین وقت تکیر تحریر دی
 واسطیہ مردانندی چوتھا پھرنان زیادہ قرایت دا اپر قدر سنت دی واسطیہ ما
 پنجوان زیادہ کرنان تسیحان دا اپر ترند دی ولون طاق دیون واسطیہ اکھیدی
 اتی امامدی چھوان دور رکھن بانز واندرا پیت تھین اتی پیت دپت تھین اتی
 پت داپتی تھین اتی پتی دانر مین تھیہ اندرا کوع سجد دی واسطیہ مردانندی اندکا
 غیر اشوھید اتی اسدا اللہ واسطیہ عورتانندی ستوان پھرنان فاتحہ داندرا
 دوقہ رکعتان پھیلیانندی اندرا فرضانندی تری ایتان اتھوان ہسبم اللہ پھرنی

اندر هر رکعت دي واسطي اِکَلِيدِي اُتِي اِمَامِ دِي نَانَوَان اُو دِي کِنَان
 مَسْبُوقِدا اِمَامِ نُون تان سلام دِي نِي تِي کُون پُونِي نِي جَار مَن کَجِي
 مَکْرُو هَان دِي مَکْرُو وَجِه نَمَاز دِي سَتِه نِي اِنْتَالِي عَام اِتِي اِنِي خَاصِرِي
 اِتِي اِيه عَام هِي نِ اَوَّل دُوَارِي تَکْبِيرِ تَحْرِيْمِه اَکْهِنِي دُو اِنْتَان يَاسِي بِي
 اِنْتَالِي اِن تَل کِنِي اِن تَرِي جِهَاد هَا کَان تِي هَتِه مَر کَهْتَان اِتِي جُو خَصَلَت
 مَن تَکْبِر اِن دِي هِي جُو تَهَا اَکْهِن کِنَان سَوَاعِذِ دِي بِر حَرْفِ ظَاهِر لَهْوِي
 پَنجَوَان سُنْکَنَان جَهِيَوَان پَهوُکُ مَارِنَان جِي کَر کُوِي هُو مَر نَسِي سَتَقِي
 رُو پِيه يَپِي سَا يَ اِمَان دِ اَس دِي مَه وَج رَهْتَان اِي سَر جِي چَن کِي طَوْر نَال قِرَاَت
 نَپَه رَس کِي اَن تَهْوَان قَوِي اِتِي جَلِي سِه اِن دَر اَسْمَانَان و لَوْن و يَکِنَان نَانَوَان
 دِنْدَان وَچُون نَکِي لِي نَان کَهْت جَهْوِي تَهِي نِ طَعَام دَا رَسْوَان کُوِي سَت
 نَمَاز دِي جَهْد نِي يَار هَوَان تَمَام جَاء قِرَاَت وَج رُكُوع دِي کَر نِي يَار هَوَان
 حَاصِل کَر نَان ذِکْر اِنْدَا اِن دَر آوِي جَاوِي دِي تِي رَهْوَان دُو هَتِه رَهْنِي
 اِکِي کُو دِي اِن دِي اَو پَر زَمِي نِ دِي کَار نِ سَجْدِي سَوَاعِذِ دِي جُو دِهْوَان
 اَو تَهَا و نَان دُو هَان هَتِه اِنْدَا پَجْمِي کُو دِي اِن دِي سَوَاعِذِ دِي پِنْدِهْوَان
 کُتِي و اِن کُون پِي تَه نَان سَو لَهْوَان مَه نُون کَجِنَان بَا جَهْوَان غَلِبِه اَو بَاسِي
 سَتَار هَوَان اَکْهِي نِ مِي تَکِي نَمَاز هَر نِي اِن تَهَار هَوَان هِن جَان رُو رَا نْدَا
 جَا کَا سَجْدِي تَهِي نِ مَکْرَجِي سَجْدِه نَا کَر سَکِي اِکُوَارِي

یاد واری هنجھی انیہوان متی یامہرکامتی تون پوجھنان اکی سلام ^{۱۹}
 ویہوان کیرا بیتنان جد رکوع کرکے ^{۲۰}
 تچدی ول جاوی اکیہوان اباسنی لینی سوا عذر تھین باوینہوان ^{۲۱}
 پھنی تریہوان اکیان مرومیان چویہوان اکی پیرتی کراہونان ^{۲۲}
 پنجیہوان کشادہ کران اکیاندا سوا رکوع تھین ہورہی جاہکا چھنیوان ^{۲۳}
 جلدی کرنی قرایت اندر سٹایہوان سرکے کند برا بر رکوع اندر انتہا ^{۲۴}
 تری قدم یاد و قدم بہتی تری سوا عذر دی جیکر پچھی ہر قدم دی کراہو ^{۲۵}
 انتر ویہوان کھرو تاسی کھی چھوی تریویہوان جوان ماریان کھت ترنہ تھیز ^{۲۶}
 اکثریہوان جوان دبتیان بتریہوان تھک ستی تیریہوان موزہ لھنا ^{۲۷}
 تھوری کمر نال چوتریہوان مشک سنگھنی پنجتریہوان جھنان ^{۲۸}
 پکھی یا کپری نال ترنہ وارین تھین کھت چھتریہوان مقرر کران اک سورت ^{۲۹}
 واسطیراک نماز دی جی ایہو سورت پھر داہور تھین پھر دا سیتتریہوان ^{۳۰}
 پھریان وچکار بی چھدی نی اندر اک رکات دی اھتریہوان اک آت ^{۳۱}
 پھر کی اک آت یاد و آت و چون چھدی اکی جاگدا انتالیہوان سورت ^{۳۲}
 اول پھر اتی اولدی پچھی پھر دا پھانویں دونہ رکاتان اندر ہوت چالیہوان ^{۳۳}
 لیسم اللہ اکی ہر سورت دی اندر ہر رکعتی پھر اکتالیہوان لریکا ^{۳۴}
 کچھ لہیان سوا عذر تھین ایہ سبھی مکروہ عام فی اندر ہر نماز دی تھین ^{۳۵}
 ایہ انھین خاص تھین اول امامدا وچ رکوع دی منتظر ہونا کسی مقتدے واسطے ^{۳۶}

جي اسٽيان جتياندا ڪرڪ سٽيان هيس جي اوهي هي ڪيون آوري دوجا وڃي
 رڪعت لمين ڪرني اولدي نالون اندر فرضاندي تڙيچا دهل ڪرني اندر آيت
 رحمت دي يا عذاب دي امام نون اتي مقتد مينون اندر فرضاندي اتي نقل
 اتي منفرد نون فرضان اندر جو تنها سجده اير پيچ پکريدا ڪرنا نون جو ان چيو
 پيت دانال پٽاندي مردان ڪارن اندر سجده پيدا اندر فرضاندي چيهوان
 وچها وٺان ارڪاندا مردان نون اندر سجده پيدا سٽوان پيراهن پا جامه
 يا اندر گه يا توپي لاه سٽني نال تهوري ڪم دي انهنوان ڪرته يا جامه
 يا توپي لاهي نال عمل تهوري پيدا نانوان لمين پهري قرائت امام دي
 مقتدي پچهي دلڪير هون دسوان تهوري قرائت پهري مقتدي پيدا
 ريت ڪرڪي بارهوان دهيان رهنان امامدا قوم وگ جي اڙ ڪيا هوي
 مينون حرف دستن پر مڪروه تون هي جي تري اٿان جهوتيان يا اڪ
 اٿت لمين پهري هووس بارهوان اچي قرائت پهري اندر نقلوندي
 جو دينه پهري داهي تير هوان امامي آيت پهري سجده پيدا اندر اوس
 نماز دي جتي هولين قرائت پهري واجب هي مڪر جي اورڪ سو
 پرهه جو دهوان تڪرار ڪرنا اٿت رحمت پيدا يا عذاب پيدا اندر ڪسي
 رڪعت فرضاندي دي سوا عذر دي مڪر اندر نقلون تي منتاندي
 جانڪي يا سهونال تڪرار ڪري ايه مڪروه نهين پنهنروان تڪرار سوڙاندر

الڪرڪت

اک رکعت فرمائی کرنا سوہووان باہان اندر گھي ديان کنج کي ارکات تي
 وقت نماز پھر في مردان نون ستار هووان گھنا مقتد پد انزدیک آئت
 رحمت پدي يا عذاب دي سچ کھيا خدا تي اتي پهچا يا پيغمبر خدا تي ني
 اتھا رهوان دھاسنان کر کھلو وناں کندي يا تھم تي يا عاصي تي
 سوا عذر دي اندر فرمائی اتي سنتان دي انیھوان غلبه ودي
 چھو تي بول نال نماز پھر في تري پايان اتي دو توپي حرام نماز دي
 چودان حرام وچ نماز دي هيں اول اچي بسم الله پھر في دو جي
 اوچي آمين اگھي تر چا سچي کھي ولون ويکھنان مه پھري چوتھا
 تڪنان اسمان ول پنجوان تکیه کرناں اوپر تھم يا هته دي سوا عذر دي
 چھوان او تھواناں هته اندا جھي هته او تھواني منع هيں ستوان
 انگليان چکنيان زمين وچ رکوع دي اتي سجود دي انھوان اديان
 اتي بيتھنا وقت اتحيات پرهنيدي نانون بازي کوني کيري يا هته نال گھت
 تر نه وارين تھين دسوان اشارت کوني انکو تھي دي يا همسائھ انگلي نال
 وقت اشهد پھر في دي چيون طور مجھ تاندا هي يار هووان اگي ول سلام
 ديوان يار هووان دعاء قنوت سوا وتران تھين هوري نماز اندر پھري
 تير هووان زياده تکبير اندر يا ثناء اندر يا تسبيح اندر يا اتحيات اندر
 طريقه سنت تھين وده کوني چود هووان کوئي واجب نماز دا جان بچا

جهڏنان من بگا مفسد نماز وچ اول قهقهه وچ نماز رکوع سجود والين
 ڪر نان دو جا آه مارني تريجا اوه ڪرني چوتها باهر نماز دي نو ڪر نون اهيا
 ساس مينون وچ نماز دي جهڙ مارين نو ڪر تيوارين جهليا سو پنجوان
 ررونان باجهون خوف خدا ي تهين چهيوان عمل ڪنن ڪنن سنوان
 خدا تهين منڪنان جو آدميا تهين منڪنڊا هي اتهوان قرآن غلط پهنان
 تانوان پير امام تهين اڪي رکندا سنوان اڪ فرض نماز دا جهڏنان يار هوان ڪنن
 باجهون عذر تهين يار هوان جواب سلام داد يونا تير هوان جواب نچر ديوان
 چور هوان ڪسينون سلام اڪنا پند هر وان لقمه باجهون مقتدي تهين ڪينام هوان
 خوش خبري دا جواب ديوان ستار هوان بزي خبر دا جواب ديوان اتهار هوان
 پليت جا ڪاتي سجد ڪر نان اتيهوان پليت جا ڪاتي پير رکني ويهوان ڪنن وٺو وٺنا
 اڪيهوان سجد اندر پير چڪ جهڏني يا يهوان چوتها حمه لنگ دانگ هوان
 مقدار ڪن دي ترويهوان ڪجهه ڪهان چو ويهوان ڪجهه بيوان پنجويهوان ڪپري
 يا جي نال پليت قدر ڪن دي لگي رهي جهيهوان نماز قضا يا داوي صاحب
 ترتيب نون ستا يهوان قرايت دلچ پهر في تر بانون حرف نه اڪنان اتهيو نقد
 اخر دوسار ئيس اتي پنجوين رکعت دا جا سجد ڪيس اتهيوهوان امامد مرنان
 تريهوان هوشيار بيد يوقت ڪجهه بيتا ساس وچ نماز دي مست هوي اتهيوهوان
 ديواتر هوي اتهيوهوان تيمم والي وچ نماز دي خير پاني دي پاي تي تريهوان

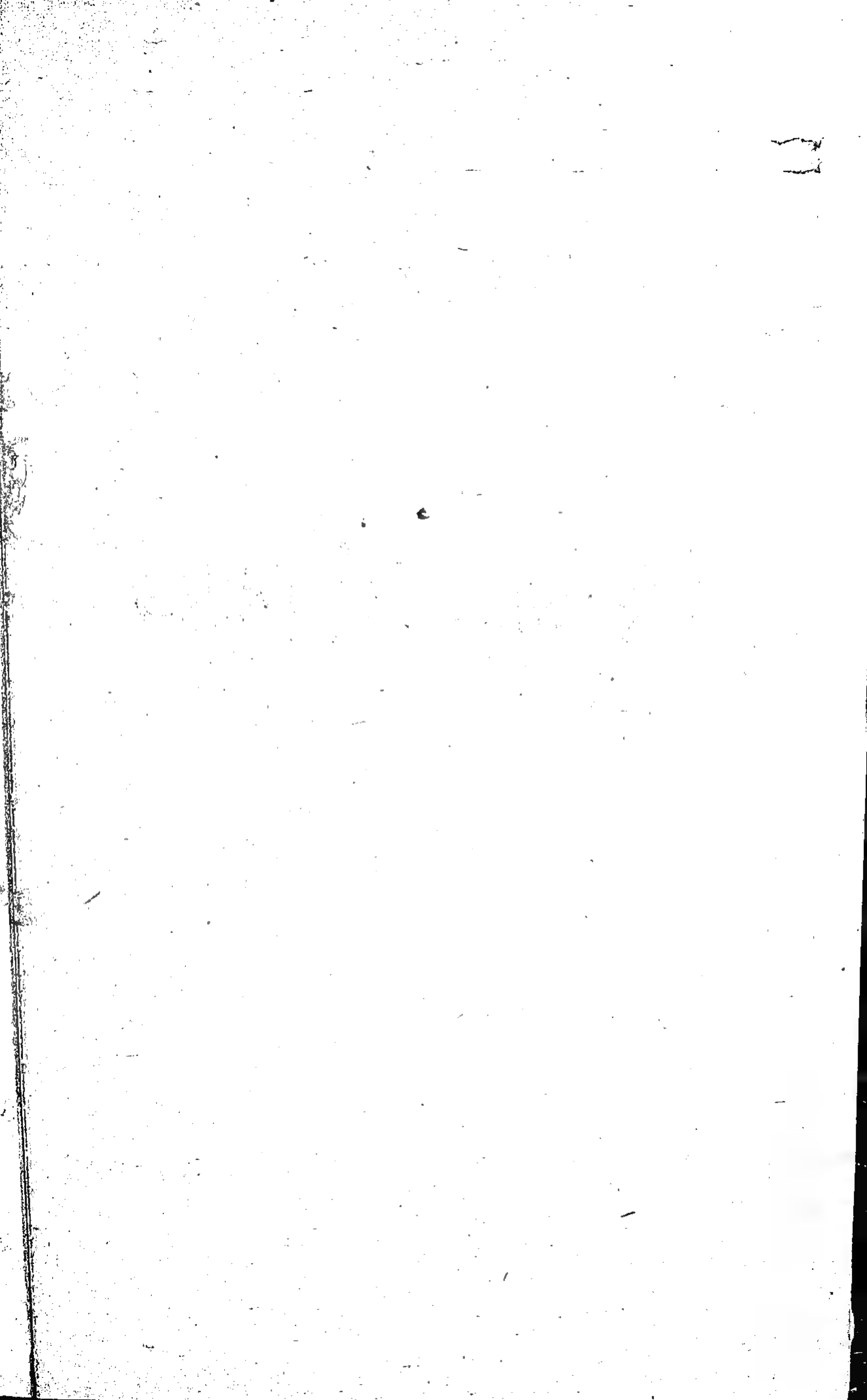
اشارت

۹۲

۱۱

۱

رسالہ پوپل نماز جدید املا و بیچ

رسالہ بوبل نماز جدید الملاح

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
رَبِّ کَیْسِرٍ وَ لَاقِیْسِرٍ وَ تَمِّدٍ بِالْخَیْطِ

پچھلے حمد خدا کے لئے درود محمد صلی اللہ علیہ وسلم (دسے) رانجھا بر خور وار مند الے۔
پانی فرضاں وی
فرض وضو کے چار نے لے

پہلا :- منہ وادھوناں۔ والاں دے جمنے تمہیں کھاڈی تک اتنے دو نہہ کناں دے وچ
فرض اے۔

دوجا :- ہتھناں وادھوناں، آرکاں تاکر فرض اے۔

تریجا :- مسح چوتھا حصہ سر واکر نہ فرض اے۔

چوتھا :- پیراں وادھوناں گلیاں تاکر فرض اے۔

ترے پایاں تے اک ٹوپا سنتاں وادھوناں

سنتاں اندر وضو کے تیراں نے

پہلی :- بسم اللہ کرنی

دوجی :- دونوں ہتھ وینیاں تاکر دھونے

تریجی :- مسواک کرناں

چوتھی :- منہ وچ پانی پاوناں

پنجویں :- ناک وچ پانی پاوناں

چھیویں :- ہر رنگ نون ترے واری دھوناں

ستویں :- نیت وضو دی کرنی

اٹھویں :- خلال دا ہر پی واکرنا۔

نائویں :- خلال انگلیاں ہتھناں پیراں دیاں واکرناں۔

لے
كما قال الله تعالى يا ايها
الذين امنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا
وجوهكم وايديكم الى المرافق وامسحوا
برؤسكم وارجلكم الى القصبين ۱۲

وسویں : مسح سانسے سر واکرناں۔

پارھویں : مسح دوہاں کٹناں واکرناں۔

بارھویں : ترتیب جہیر طہی قرآن وچ اے اوس طور دھوناں۔

تیرھویں : پئے درپئے دھوونے۔

پنج پایاں مستحباں دیاں

مستحب وضو وچہ وپہرنے

پہلا : جد شروع کرے اعدو ذبالہ، بسم اللہ نال رلا کے پڑھناں۔

دوجا : منہ قبلے ول کرنا۔

تیریا : سجے پاسوں ہرنگ دھوناں

چوتھا : کلمہ شہادت اتے درود ہرنگ نال اکھنیا دعائیں وضو دیاں ہرنگ نال پڑھناں

پنجاں : انگوٹھی ہلاونی جے کر موکلی ہوئے پھیرے دو انا فرض نے

چھویں : مسح دھونی واکرناں۔

ستواں : ہرنگ نوں دھو کے ہتھ پھیرناں

اٹھواں : بھر وٹیاں تے مچھاں ہیٹھ تاکید نال پانی سچا وناں۔

نائواں : ہتھے وٹوں اتے ہتھاں نوں پیراں دیاں انگلیاں وٹوں اتے سر نوں مسح دے وقت

اگلے وٹوں شروع کرناں۔

دسواں : زبان نال نیت وضو دی کرنی۔

پارھواں : آپے وضو کرناں

بارھواں : زہند اپانی وضو اکھڑے ہو کے پیناں۔

تیرھواں : شکراناں وضو واکرناں

چودھواں : تازہ وضو ہر نماز واسطے کرناں۔

پندرھواں : پچھے وضو دے منہ ول آسمان کر کے کلمہ پڑھنا۔

سولھواں : اگنی وقت دی تیاری وضو دی کرنی۔

ستارھواں : کوزہ پانی نال بھر رکھناں۔

اٹھارواں : کنگھی پچھے وضو دے کرنی۔

قوت اتن اتوضا لرفع الحدیث
ولا استباح الصلوۃ الا مر اللہ تعالیٰ

انھیواں: پچھے وضو سے وہ واری ورو پڑھنا۔
 وہیرواں: پچھے وضو سے ترے واری اِنَّا اَنْزَلْنٰهَا لِطَهِّنَا
 پنج پامیاں مکر وہاں دیاں
 مکر و وچ وضو سے وہیرواں۔

پہلا: ہتھ نوں وضو کے مٹ تھیں پانی لینا۔ جتھے مٹ نہیں اتے وہم پلیتی دا ہتھ نال
 بھی نہ ہووے۔ جیکر وہم پلیتی دا ہووے دھونے سنت نہیں۔ جیکر یقین پلیتی دا ہووے
 دھونے فرض ہیں۔

دوجا: گلاں دیا دیاں وضو وچ کرنیاں۔
 تریجا: پانی بہت ویناں (ورتناں) ہر لنگ تے یا تریہہ تھیں وودھ ہر لنگ دھوناں۔
 چوتھا: منہ تے چھٹے پانی سے مارنے۔
 پنجواں: چھٹا پانی وچ دھیسے گرم ہووے وچ بھانڈے مستے دے اوس نال وضو کرناں۔
 چھیواں: اکھیں اتے ہوٹھاں نوں وقت وضو سے بہت گھٹناں۔
 ستواں: ہنک نوں ہتھ بستھے نال سنکناں۔
 اٹھواں: جاگا (جگہ) پلیت وچ استنجا کرنا۔
 ناناواں: جاگا (جگہ) استنجے دی وضو کرناں۔
 دسواں: جاگا (جگہ) بول (پیشاب) وضو کرناں۔
 یارھواں: ہنک تے منہ وچ کھتے ہتھ نال پانی پاوناں۔
 بارھواں: کوزہ اپناں ہووی نوں نہ دینا۔
 تیرھواں: ترے واری تھیں کھٹ ہر لنگ نوں دھونا۔
 چودواں: رمال استنجے والے نال لنگ وضو سے پونجھنے۔
 پندرھواں: پتل سے بھانڈے نال وضو کرناں۔
 سولھواں: کھتے پاسے ولوں شروع کرناں۔
 سترھواں: ہنکار مسج سروا کرناں۔
 اٹھارواں: پانی اندر تھکناں۔
 انبھواں: پانی اندر چوک مارنا۔

ویدواں: پانی وچرنگ سنکناں

پونیاں چار پائیاں فرضاں دیاں

پندرہاں فرض وچر نماز سے ہے نے۔ ست نے وچر نماز سے اتے اکھ نمازوں نے باہر

اول: وقت پچھاننا۔

دوجا: جھسا پاک کرنا۔

تریجا: کپڑا پاک رکھنا۔

چوتھا: جاگاک پاک کرنی۔

پنجواں: دھنی تاں گوڈیاں تاکر کجیاں مرداں نوں اتے عورتاں غلامی نوں پیٹ پھٹ (۶) مرداں

نالوں اتے اھیلاں عورتاں نوں عورتاں گلیاں تک ہتھاں پیراں نوں۔ گلیاں تے ونی

با جھولی فرض اے۔

پھیبواں: منہ قبلے ول لیاوناں۔

ستواں: نیت کرنی۔

اکھواں: تکبیر اولیٰ اکھنی۔

(ب) اوہ فرض چہرے وچ نماز سے نہیں اوہ ست نے۔

اول: قیام کرنا

دوجا: قرأت پر دھنی

تریجا: رکوع کرنا۔

چوتھا: سجدہ کرنا۔

پنجواں: قعدہ پچھلا کرنا۔

پھیبواں: ترتیب محکم رکھنی اندرا ہناں کماں سے۔ جے اک واری آوندے ہیں اندر

بہر رکعت سے یا اک واری آوندے ہیں اندر ساری نماز سے۔

ستواں: باہر آوتناں نمازی والپتے کم نال۔

پونیاں چھ پائیاں مجھند روضوں سے ہیں

تے اوہ تریسی ہیں

اول: بزل

دو جا : دوی
 تریجا : ندی
 چوتھا : منی
 پنجواں : سنگ شانہ
 چھبواں : خون استحاضہ وا۔
 ستواں : غائکہ (بران)
 اٹھواں : داد
 ناناواں : صفہ
 دسواں : طعام یا آب یا دارو
 یارھواں : خون حیض وا
 بارھواں : کیرا
 تیرھواں : پون یا لہو جسے تقیں
 چودھواں : کٹا پانی جو کن تقیں نال ورے باہر آئے۔
 پندرھواں : پانی صاف جوں پکیوں تقیں یا پھٹ تقیں باہر آئے
 سولھواں : منہ بھر کے قے آئے۔
 سترھواں : سوناں تکیہ نال۔
 اٹھارواں : بے ہوشی
 انبہواں : دیوانگی
 وہہواں : باد صریح
 اکبہواں : مستی غالب
 باوہہواں : خندہ تمقہ بالغ دا اندر نماز رکوع اتے سجدہ والی سے
 تروکھہواں : مباشرة فاحشہ
 پنج پایاں تے اک ٹوپا واجبیاں وا
 اول : قرأت دا پڑھنا دور کاتاں اول دیاں درج واجب ہے۔
 دو جا : الحمد شریف پڑھنا واجب ہے۔

تریجا: الحمد اک واری پڑھنا۔

چوتھا: مقدم کرنا فاتحہ و اوپر سورت دے واجب ہے۔

پنجواں: اول دیاں وچہ فاتحہ نال سورت جوڑنی یا ترے آنتاں چھوٹیاں یا اک آیت وٹی واجب ہے۔

چھیواں: لفظ اکبر و اسماء صفاتاں وچوں خاص اسم ذات نال اکھتا واجب ہے۔

ستواں: بیٹھنا اول و اچہ ہنہ رکاتاں اتے ترینہہ رکاتاں وچ واجب ہے۔

اٹھواں: التحیات پڑھنا و مقتدیاں وچ واجب ہے۔

نانواں: واجب دی جاگا (جگہ) لیا نا واجب ہے۔

دسواں: باہر آؤناں نال لفظ سلام دے واجب ہے۔

یادہواں: دعا قنوت و تہاں وچ پڑھنی واجب ہے۔

بارھواں: اچھی جاگا قرأت اچھی پڑھنی امام نوں واجب ہے۔

تیرھواں: ہولیں جاگا قرأت پڑھنی امام نوں واجب ہے۔

چودھواں: رعایت کرنی ترتیب دی اندر اہناں فعلاں دے بے و واری اندر ہر رکعت دے

آؤندے ہین جیویں دو سجدے ہین انہاں۔

پندرھواں: چوداں واجباں وچوں بے اک واجب بھل کے چھڈے، سجدہ سہو و واجب ہے

امام اتے اگلے اتے وت۔

(ب) واجب ہین بے اوہناں دی ترک نال سجدہ سہو و واجب ناہیں۔ اول چپ کر

رہناں مقتدی دا وقت پڑھنے امام دے واجب ہے۔

دو جا: متابعت کرنی امام دی کچھے تکبیر تحریر دے اوپر کسے حالت دے بے لے امام نال

بھانویں اول فعل نماز وچ معتبر نہ ہو دے۔ جیویں تو دے اندر یا سجدے اندر کوئی امام

نال لے قوم اتے سجدہ شمار ناہیں۔

تریجا: سجدہ تلاوت دا اوپر امام دے اتے منفر دے واجب ہے۔

چوتھا: تکبیراں زائد دوہاں عیداں دیاں واجب ہین۔

پنجواں: تکبیراں دوہاں رکوعاں دیاں عیداں اندر واجب ہین۔

چھیواں: ٹھل رکوع اتے سجدہ اندر تسبیح و اقرار واجب ہے۔

ستواں: بجا لیاؤنا سجدہ سہو و واجب ہے اہناں سناتاں واجباں وچوں بے ہک واری

یعنی السلام علیکم
و رحمت اللہ

سہو نال نرک کرے سجدہ سہو دا واجب نہیں۔
 پونیاں سنت پائیاں سنتاں دیاں
 سنتاں وچ نماز دے سنتاں نے۔

اقل : اٹھانا دوہاں ہتھاں دا وچہ تکبیر تحریر دے۔

دوہی : اٹھانا دوہاں ہتھاں دا وچہ دعا قنوت دے۔

تربیحی : اٹھانا دوہاں ہتھاں دا وچہ تکبیراں دوہاں عیدیاں دے۔

چوتھی : کھارنا انگلیاں دا انہاں جاگا وچہ۔

پنجویں : ثنا پڑھنی۔

چھویں : رکھنا ہتھ سجے دا اپر ہتھ کھتے دے۔

ستویں : تکبیراں آنے جانے دیاں کہنیاں۔

آٹھویں : تسبیحاں رکوع دیاں ترے واری آکھنیاں

نائویں : دوہاں گوڈیاں دا پکڑنا وچہ رکوع دے۔

دسویں : انہاں دوہاں جاگا وچہ انگلیاں دا کھلا رہناں

بارھویں : قومہ کرنا۔

بارھویں : جلسہ کرنا۔

تیرھویں : سجدہ کرنا پرستاں لنگاں دے۔

چودھویں : تسبیحاں ترے سجدے دیاں آکھنیاں

پندرھویں : درود اپر رسول دے پچھے التجیات دے آکھنا۔

سولھویں : دعا پچھے التجیات دے واسطے اپنے اتے واسطے تمامیاں مسلماناں دے منگے۔

سناڑھویں : سچے کھتے سلام دیونا۔

اٹھارویں : اوچی آکھنا امام نوں تکبیراں دا۔

انیسویں : متصل جاننا مقتدی دا تکبیر امام دے نال۔

دسویں : متابعت کرنی مقتدی نوں امام نال اندر باقی کتاں دے۔

اکھویں : آستوڈ پڑھناں

باہیویں : ہر لیں پڑھنا آعوڈوا۔

ترہویں: بسید اللہ پڑھنی پچھے اَعُوذُ دے۔

چوہویں: ہولیں پڑھناں اَعُوذُ دے۔

پنچھویں: آمین آکھناں امام نوں اتے منقروں اتے مقتدی نوں اندر نماز اچھی دے۔

چھبھویں: سَمِعَ اللّٰهُ لَمَنَ حَمِدَكَ اَکھناں امام نوں اتے مقتدی نوں رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ اَکھنا

اتے دونوں اکھنیں منقروں اندر نماز دے۔

ستھویں: کھیا پیر ڈھاکے اوتے بلٹھنا اتے سجا پیر کھلا رکھنا اندر قعدے دے مرواں کارن اتے

عورتاں واسطے چتر کھتے اوتے بلٹھناں سچے پاسے پیر نکالنے۔

پونیاں چھ پائیاں مستحباں دیاں

تریمی مستحب نماز دے

اول: سچے کھتے دل نہ دیکھنا

دو جا: منہ نوں کجنا وقت ابا سی دے۔

ترہ جا: کھنگ نوں دفع کرناں جتھوں تا کر طاقت ہے۔

چوتھا: ترے آیتاں تھیں دودھ قرأت پڑھنی۔

پنجواں: پچھے الحمد دے وانگوں قاریاں دے قرآن پڑھناں۔

چھبھواں: سر تے کندھ برابر کرنی دچہ رکوع دے۔

ستواں: رکھنا دوہاں گودیاں دا اگے دوہاں ہتھیاں دے۔ اتے رکھناں نک دا اگے منٹھے

دے کارن سجدے دے۔

اٹھواں: اٹک اس ترتیب دا کرناں وقت اٹھن دے کارن قیام دے۔

نواں: سجدہ کرناں دچہ دوہاں ہتھیاں دے۔

دسواں: منہ انگلیاں ہتھ پیراں دیاں دا قبلے ول کرنا۔

بارھواں: نہ پونجھنا مٹی دا اتے مہر کے دا اگے سلام دے۔

بارھواں: چپے دی دتھ دوہنہ پیراں دچہ رکھنی اندر قیام دے۔

تیرھواں: رکھنا دوہاں ہتھیاں دا اُپر پٹاں دے اندر قعدے دے۔

چودھواں: پھیرناں منہ دا سچے کھتے ول وقت سلام دے۔

(ایہ چوداں مستحب عام ہین)

آتے ایہہ نول مستحب خاص ہین۔

اول : اٹھادناں دوہاں ہتھاں دا وقت تکبیر تحریر دے اتے وقت دعا قنوت دے اتے
تکبیراں دوہاں عیدیاں دیاں برابر کناں دے واسطے مرواں دے اتے واسطے عورتاں
دے برابر موہنڈیاں دے۔ اتے صفامزہ دے اتے وقت چھنے حجر اسود دے
اتے وقت عرفات دے اتے وقت رمی الجمار دے۔

دوجا : رکھناں دوہاں ہتھاں دا ایٹھ دھنی دے واسطے مرواں دے اتے اوپر سینے دے
واسطے عورتاں دے۔

ترجیا : کڈھناں دوہاں ہتھاں دا بولیاں تھیں وقت تکبیر تحریر دے واسطے مرواں دے۔
چوتھا : پڑھناں زیادہ قرابت دا اتر قدر سنت دے واسطے امام دے۔
پنجاں : زیادہ کرناں تسبیحاں دا اوتر ترہوں دے دلوں طاق دیوں واسطے اگلے دے
تے امام دے۔

چھیاں : دور رکھناں بازوؤں دا پیٹ تھیں اتے پیٹ دا پٹ تھیں اتے پٹ دا پٹی تھیں
اتے پٹی دا زمین تھیں اندر رکوع سجود دے واسطے مرواں دے اندر غیر انبوہ دے
اتے اس دا اٹھ واسطے عورتاں دے۔

ستواں : پڑھناں فاتحہ دا اندر دوہنہ رکعتاں پھلپیاں دے اندر فرضاں دے ترے آیتاں۔
اٹھواں : بسم اللہ پڑھنی اندر ہر رکعت دے واسطے اگلے دے اتے امام دے۔
نانواں : اوڈیکناں مسبق و امام نون تاں سلام دینے تیکوں۔

پونے چار من کچے مکروہاں دے

مکروہ وچ نماز دے سٹھ نے اناں عام اتے اناں خاص۔ اتے ایہہ عام ہین :

اول : دوواری تکبیر تحریر لیکھنی

دوجا : دو آیتاں یا تسبیحاں انگلیاں نال گنتیاں۔

ترجیا : ڈھاکاں تے ہتھ رکھناں اتے جو خصالت متکبراں دی ہسے۔

چوتھا : کھنگناں سوا غار دے پر خوف ظاہر نہ ہو دے۔

پنجاں : سنکناں

چھیاں : پچھوک مارناں جسے کر کوئی ہو نہ سنسے۔

ستواں : روپیہ یا پیسہ یا مانند اس وی منہ وچ رکھنا ایس جے چنگی طور ناں قرأت ناں پڑھ سکے۔
 آٹھواں : قیے اتے جلسے اندر آسماناں و تونوں و یکھناں۔
 نائواں : ونداں وچوں نکلی لیناں گھٹ چھو لے تھیں طعام دا۔
 دسواں : کوئی سنت نماز وی چھڈنی۔
 بارھواں : تمام جا قرأت وچ رکوع سے کرنی۔
 بارھواں : حاصل کرناں ذکر اں دا اند آونے جا ونے دے۔
 تیرھواں : دو ہتھ رکھنے اگے گوڑیاں دے اُپر زمین دے کارن سجدے سوا عذر دے۔
 چودھواں : اوٹھارناں دوہاں ہتھوں دا پچھے گوڑیاں دے سوا عذر دے۔
 پندرھواں : گتے وانگوں بلےٹھناں۔
 سولھواں : منہ نوں کجناں باجھوں غلبہ اُباسی دے۔
 ستارھواں : اکھیں میٹ کے نماز پڑھنی۔
 اٹھارواں : پونجناں روڑاں دا جاگا سجدے تھیں۔ مگر جے سجدہ نہ کر سکے اک واری یا دو واری ہونجے۔
 انہواں : ہٹی یا مٹھکا متھے تون پونجناں اگے سلام دے۔
 دہہواں : کپڑا پینٹناں جدر کوع کر کے سجدے دل جاوے۔
 اکیہواں : اُباسی یعنی سوا عذر تھیں۔
 باویہواں : انگڑائی بھنی۔
 تریہہواں : انگلیاں مروڑنیاں۔
 چوہہواں : اگلی پیرتے کھڑے ہونناں۔
 پنجہواں : کشادہ کرناں انگلیاں دا سولٹے رکوع تھیں ہوری جاگا۔
 چھہواں : جلدی کرنی قرأت اندر۔
 ستیہواں : سرتے کتہ برابر ناہ رکھتی رکوع اندر۔
 اٹھہواں : ترے قدم یا دو قدم بلےٹھے ٹرناں سوا عذر دے جے کر پچھے ہر قدم دے کھڑا ہونے۔
 انترہہواں : کھلوتا بچے کھتے چھو لے۔
 تریہہواں : جواں مارنیاں گھٹ تر و نہ تھیں۔
 اکرہہواں : جواں دینیاں۔

تیرہویں: تھک سٹنی۔

تیرہویں: موزہ لہ بنا تھوڑے کم نال۔

چوتھویں: مُشک سٹنگھنی۔

پنچترہویں: جھنناں پکھے یا کپڑے نال تر نہہ واریں تھیں گھٹ۔

چھترہویں: مقرر کرنا اک سورت و اولسطے اک نماز سے ہے ایہو سورت پڑھدا ہور نہیں پڑھدا۔

سینترہویں: دو سورتاں پڑھنیاں و چکارلی چھڈنی اندر اک رکات سے۔

اٹھترہویں: اک آیت پڑھو کے اک آیت یا دو آیتاں و چوں چھڈ کے اگے جاگناں۔

اننا لہویں: سورت پچھلی اول پڑھدا تے اول وی پچھے پڑھدا بھانویں و نہہ رکاتاں اندر ہوشے۔

چالیسویں: بسم اللہ اگے ہر سورت سے اندر ہر رکعت سے پڑھنی۔

اکتالیسویں: لڑکی لڑکا کچھ پڑھنیاں سوا غدر تھیں ایہہ سبھے مکر وہ عام نے اندر ہر نماز سے ہین۔

ایہہ آئیں خاص نے

اول: امام و اوچر رکوع سے منتظر ہونا کہے مقتدی و لسطے ہے اس دیانی جنتیاں و اکھرک سُنیاں

ہیس جسے اوہ وی کیویں آئے۔

دو جا: دو جی رکعت ملتیں کرنی اول وی نالوں اندر فرضاں سے۔

تربجا: ڈھل کرنی اندر آیت رحمت دی یا عذاب دی امام نول ملتے مقتدی نول اندر فرضاں سے آتے

نفلان سے اتے منفرد نول فرضاں اندر۔

چوتھنا: سجدہ اُپر پیچ پگڑی واکرناں۔

پنجواں: چھوٹاں پیٹ واناں پٹاں سے مرواں کارن اندر فرضاں سے۔

چھوٹاں: وچھا وناں ارکاں و مرواں نول اندر سجدے سے۔

ستواں: پیرا ہن پا جامہ یا انگرکھا یا ٹوپیا لہ سٹنی نال تھوڑے کم سے۔

اٹھواں: کرتہ یا پا جامہ یا ٹوپیا لہ ہونی نال عمل تھوڑے سے دے۔

نناواں: ملتیں پڑھنی قرأت امام دی مقتدی پچھے و لگیر ہورن۔

دسواں: تھوڑی قرأت پڑھنی مقتدیاں دی رعایت کر کے۔

بارھواں: دھیان رکنا امام و اقوم دل سے اڑ کیا ہوشے مینوں حرف دستن پڑ کر و ترون سے

جے ترے آیتاں چھوٹیاں یا اک آیت ملتیں پڑھی ہووس۔

بارھواں: اچھی قرأت پڑھنی اندر نفلوں سے جو دیہنہ پھر داسے۔
 تیسرے سوال: امام نے آیت پڑھی سجدے سے سے اندر اوس نماز دی جتنے ہو لیں قرأت پڑھنی واجب ہے
 مگر بچے اور کسورت وی پڑھی۔

چودھواں: تکرار کرنا آیت رحمت وی وایا عذاب وی واندرا کسے رکعت فرضاں وی سے سوائے عذر
 سے مگر اندر نفلوں تے سُنناں سے جان کے یا سہو نال تکرار کرے ایہہ مکروہ نہیں۔
 پندرھواں: تکرار سورت اندرا ک رکعت فرضاں وی کرناں۔

سولھواں: بانہاں اندر کھے دیاں گنج کے ارکاں تے وقت نماز پڑھنے مرواں نوں۔
 ستارھواں: آکھناں مقتدی وازو یک آیت رحمت وی وے یا عذاب وی وے سچ کہا خدا نے
 اتے پنجا یا پیغمبر خدا نے۔

اٹھارواں: ڈھاسنا کر کھلو ونا کندھ تے یا تھم تے یا عاصے تے سوا عذروے اندر فرضاں وے
 اتے سُنناں وے۔

اٹیہواں: غلبہ وڈے چھوٹے بول نال نماز پڑھنی۔
 ترے پایاں اتے دو ٹوپے حرام نماز وے
 چودہ حرام وچ نماز وے ہین

اول: اچھی بسم اللہ پڑھنی۔

دو جا: اچھی آہستین آکھنی

تربجا: سچے کھتے وکوں دیکھنا منہ پھیر کے۔

چوتھا: تنکناں آسمان وں۔

پنجاواں: تنکیہ کرناں اوپر تھم یا ہتھ وے سوا عذروے۔

چھیواں: اوٹھا وناں ہتھیاں و اجتھے ہتھ اوٹھانوے منع ہین۔

ستواں: انگلیاں چکناں زمین وچ رکوع وے اتے سجدو وے۔

اٹھواں: اڈیاں اتے بیٹھناں وقت التجیات پڑھنے وے۔

نانواں: بازی کرنی کپڑے یا ہتھ نال گھٹ ترہینہ واریں تھیں۔

دسواں: اشارت کرنی انگوٹھی وی یا ہمسایہ انگلی نال وقت آشہد پڑھنے وے جیوں طور مجدد

ثانی داسے۔

بارھواں: اکی ویل سلام دیوناں۔

بارھواں: دعا قنوت سوا وتران تھیں ہوری نماز اندر پڑھنی۔

تیرھواں: زیادہ تکبیر اندر یا ثناء اندر یا تسبیحاں اندر یا التحیات اندر طریقہ سنت تھیں دس کرنی۔
چودھواں: کرنی واجب نماز واجبان بچھ کے چھڈناں اک بھنڈرتے۔

من پکا مفسد نماز وچ پین

اتے اوہ اکتالی پین

اولی: تمہہ وچ نماز رکوع سجود والی دے کرناں۔

دوجا: آہ ماری۔

تربیا: اوہ کرنی۔

چوتھا: باہر نماز دے نو کرنوں آکھیا ساس مینوں وچ نماز دے بھل ماریں نو کرنی دے اری تھلیا سو۔
پنچواں: رووناں باہجوں خوف خدا دے تھیں۔

چھیواں: عمل کثیر کرناں۔

ستواں: خدا تھیں سنگناں جو آدمیاں تھیں منگی واسے۔

اٹھواں: قرآن غلط پڑھناں

نانواں: پیر امام تھیں اگے رکھنا۔

دسواں: اک فرض نماز وچ چھڈناں۔

بارھواں: کھنگاں باہجوں غدر تھیں۔

بارھواں: جواب سلام دا دیونا۔

تیرھواں: جواب بچھ دا دیونا۔

چودھواں: کسے نوں سلام آکھناں۔

سولھواں: خوش خبری دا جواب دیوناں۔

اٹھارواں: پلپت جاگاتے سجدہ کرنا۔

ویہواں: کندولوں دیکھناں۔

بائیہواں: چوتھا حصہ تنگ داننگا ہوناں مقدار رکن دے۔

تردہواں: کچھ کھاوناں

چودہواں: کچھ پیوناں

پندرہواں: لقمہ باہجوں مقتدی تھیں کہتا۔

ستارہواں: بڑی خبر دا جواب دیوناں۔

انیہواں: پلپت جاگاتے پیر رکھنے۔

اکہیواں: سجدے اندر پیر چک چھڈنے۔

پنجویہواں

چھٹیہواں: نماز قضا یا دوسرے صاحب ترتیب نول۔

ستائیہواں: قرأت دل و چہرہ پڑھنی زبانوں حرف نہ آکھناں۔

اٹھویاں: قعدہ آخر و اوسار لیس اتے پنجویں رکعت واجبہ کتیس۔ انتزیہواں: امام و امرناں۔

تیرہواں: ہوشیاری دے وقت کچھ پتیا ساس و چچ نماز دے مست ہویا۔ اکثریہواں: دیوانہ ہویا۔

بترہواں: تیمم والی و چہ نماز دے خیر پانی دے پائے۔

تیرہواں: اشارت والا و چہ نماز دے چنگا ہویا۔

چوتھویہواں: باریک جامہ نال نماز پڑھنی جے کہ جیسا نمازی و اوسار اپیا و سدا ہے۔

پنترہواں: کوئی نانہ محمد صاحب و اوچ نماز دے یا باہر نماز دے لیندا ہے نمازی سن کے

صلی اللہ آکھ و اجواب دیونے ولے دی نماز کھنی ہے۔

چھترہواں: ہ سَمِعَ اللّٰهُ لِقَاتِ حَمْدِکَ اُوی ظاہر نہ کرے۔

ستھریہواں: مرد کو لکھو ناں عورت و ایجے دوویں موافق ہون اندر او دے اتے تحریر دے اتے

عورت بھی شہوت والی ہونے۔

اٹھترہواں: دنیاں و چہ طعام چھو لے تھیں و دھو نکلیوں۔

انٹالیہواں: عمل کثیر کرناں

چالیہواں: چھوک و چہ نماز دے مارو اتے ہور کوئی یا سلام سنے۔

اکتالیہواں: کسے نے نام اللہ تعالیٰ دالیا نمازی نے جل جلالہ آکھیا۔

مفسد نماز دے ہور بہت ہین ایہہ تھوڑے ہی فستے ہین

تمام شد رسالہ بسل نماز

خزانہ العلوم اتے مطالب اتے مفتاح اتے خلاصہ کیدانی اتے شرح اس وی اتے ہدیہ

اتے وقایہ اتے خلاصہ اتے مفتین اتے ہور کتاباں و چوں کٹھے ہین جتھے شک پورے و ڈیاں کتاباں

دیکھ لے۔

تم بیان بولہل نماز دا

جیہدے تے قریشی ہوران نوں رائٹرز گلڈز دی طرفوں پنج سو روپے
 انعام ملیا ایس کتاب دا دوجا ایڈیشن ”پنجابی ادبیات دا تحقیقی مطالعہ“
 دے نال نال شائع ہو رہیا اے جیہدے وچ پہلے نالوں ڈھیر سارا وادھا
 کیتا گیا اے۔ اہدے علاوہ پنجابی شعر و سخن نال وی قریشی ہوران
 نوں ڈاڈھا ذوق اے۔ علامہ اقبال دا ڈھیر سارا کلام اوہناں پنجابی
 زبان ول ڈھال دتا اے۔ تے شعراں دے مجموعے وی مرتب کر کے
 رکھے ہوئے نے۔

رسالہ بوجھل نماز بارے

ایس
 متحب
 جاننے
 ف دو
 پوری
 چانن
 روری
 ن نال
 نسخے
 کول
 لے کر
 دی
 ڈے
 کرن

53 ع 297 ب 401 ر

برخودار، حافظ

رسالہ بوجھل نماز

(25640)

رسالہ بوجھل

چھوٹے جیہدے

مقصدات (بہت)

بہت ضرور

مقصد ہے

واقفیت

ول علم

معلوم

آشنائی کر

معلوم ہ

نے، اس

رہے آن

پنجابی

ایس

دے۔

(۷)

۷۸۶

ہنجالی لٹر دی سب توں پہلی کتاب

رسالہ بوہل نماز

مصنفہ

حافظ برخوردار

مقدمہ و ترتیب و تصحیح و تفسیر

پروفیسر احمد حسین احمد قاسمی قلعہ داری

ایم اے اردو، ایم اے فارسی، ایم اے عربی

پشاور قلعہ داری گجرات

محلہ فیض آباد، سرگودھا روڈ

297.5

401

2564